NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 29 27. julija 1978 Leto XVI

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

Glavni in odgovorni urednik:
SILVO TERŠEK

Novinarji:
Milena Štrajnar, Tone Urbas, Milan Vogel, Bojana Žokelj Jesih

Tehnični urednik:
Sine Kovič ml.

Tajnica uredništva:
Mara Okorn

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din; posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročninski oddelek »TV-15«:
Miklošičeva 28, pp 598 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
501000-833-30005 pri SDK Ljubljana

»TV-15« izhaja vsak teden – izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28, pp 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo
Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72 od 12. 4. 1974 se za »TV-15« ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk:
ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

UPOR – ZNANILEC VSTAJE, stran 3

DELO, KI NI OSTALO V SAMOTI, stran 7

PAVELČEV TONE: Z DRUŽINO K PARTIZANOM, stran 8 in 9

TV 15 ZA MLADINO, stran 15

Slovenija je slovesno proslavljala dvaindvajseti julij, dan vstaje slovenskega naroda... Osrednja proslava minule nedelje je bila v Dramljah, kjer je predsednik predsedstva SR Slovenije Sergej Kraigher odkril spominsko ploščo na rojstni hiši narodnega heroja Miloša Zidanška. O življenjski in revolucionarni poti Miloša Zidanška je zbranim, med katerimi so bili tudi mladi brigadirji, spregovoril narodni heroj Peter Stante-Skala.

Fotografiji: SVETOZAR BUSIĆ

Pred dnevom vstaje slovenskega naroda je bila v četrtek, 20. julija letos, v republiški skupščini slovesna seja republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, na kateri je predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janez Vipotnik podelil nagrade dneva vstaje slovenskega naroda; med nagrajenimi je, kot smo že poročali, tudi delovni kolektiv TV-15.

Na fotografiji: predstavnik TV-15, glavni in odgovorni urednik TV-15 Silvo Teršek, prejema priznanje.

Foto: JANEZ ZRNEC

UPOR NI BIL NIKDAR ZATRT

Tu, na Dešnu pri Osoletu, odkrivamo obeležje, ki nam pove, da so se tu leta 1943 sestali mladi revolucionarji, da se pogovore o nadaljnji borbi proti okupatorju. Situacija takrat ni bila dobra niti vzpodbujajoča. Nemška vojska je nenehoma zasledovala borce. Gestapo, policija in žandarmerija so z vsemi sredstvi, ki so jih imeli na razpolago, neusmiljeno uničevali partijske in frontovske organizacije. Okupator je mislil, da se gibanje proti njim – zaradi dobro organiziranega petokolonaškega kulturbunda, ki jim je omogočil, da so deportirali iz naše zemlje napredne ljudi na podlagi spisov, napravljenih že pred prihodom okupatorja – ne more razviti. Toda, zmotil se je! Komunistična partija je poskrbela, da so bili vsi ali vsaj večina kompromitiranih komunistov v ilegali ter so s svojo aktivnostjo neprenehoma delali med ljudmi. Čeprav so padale žrtve, čeprav so postajale razmere, posebno v mestih in industrijskih središčih, zelo težke, se je delo sicer prekinjalo, toda nikdar prenehalo.

★

Za vsak kraj na Štajerskem bi lahko trdil, da upor ni bil nikdar zatrt in celo v oddaljenem Prekmurju, kljub hudim represalijam v letu 1941, je klica upora včasih bolj, včasih manj tlela, toda nikdar ugasnila.

★

Tu, na tem koščku slovenske zemlje pa je politično delo dalo sadove. Skupina revolucionarjev se je lahko zbrala in dva dni zasedala v zavesti, da jo čuvajo vrli terenski delavci iz vse okolice. Ne samo razčlenjenost terena, ne samo gozdovi, tukajšnji ljudje so v glavnem odločali, da so se borci Štajerske in dela Gorenjske večkrat in dalj časa tukaj zadrževali. Od tu so imeli najboljše zveze z vodstvom na Dolenjskem, pa stike s Štajersko in z Gorenjsko. Včasih pa so se tudi oddahnili od neprestanih borb. Borci v enotah ali komitejih in odborih so bili tu vedno dobro sprejeti. Kakor je bila Bela krajina dalj časa središče in zatočišče upora Slovenije, tako so bili ti kraji središče in izhodišče upora za Štajersko in Gorenjsko.

*(Iz govora **Viktorja Stoparja,** člana sveta republike, v Dešnu, kjer je bila 20. julija 1978 slovesnost ob petintrideseti obletnici pokrajinske konference KPS za Štajersko)*

V rojstnem kraju Jožeta Klanjška-Vasje

Dogovorili smo se, da bomo takšna srečanja organizirali vsaj enkrat na leto

Domska skupnost učencev je skupaj z delavci Doma Jožeta Klanjška-Vasje v Ljubljani, Kersnikova 4, obiskala Moravče, kjer se je srečala z učenci in učitelji osnovne šole, s predstavniki borčevske organizacije in drugimi krajani; namen tega srečanja je bil, da učenci, vzgojitelji in drugi delavci omenjenega doma spoznajo rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Klanjška-Vasje, po katerem nosi ime nekdanji vajenski dom, slovesno preimenovan lani, na dan Jugoslovanske ljudske armade.

Ravnatelja osnovne šole in imenovanega doma sta se predhodno dogovorila o programu srečanja, ki se je po toplem sprejemu pred osnovno šolo nadaljeval na športnem igrišču. Potem je sledil ogled kraja Moravče in spomenikov ter rojstne hiše narodnega heroja Jožeta Klanjška-Vasje, ki se nahaja v bližnji vasi Drtija.

Ob spomeniku, kjer je vklesano tudi ime narodnega heroja Vasja, smo položili venec in se spomnili vseh padlih za svobodo... Pri rojstni hiši Jožeta Klanjška-Vasje je govorila tovarišica Ada Klanjšek, njegova žena, ki je tudi borka.

Dogovorili smo se, da bomo takšna srečanja organizirali vsaj enkrat na leto.

Pot nas je potem vodila skozi Zagorje in Trbovlje – tja do Čebin, kjer so se učenci in delavci doma spoznali tudi s tem krajem, kjer je bil ustanovni kongres KP Slovenije.

MARJAN HOČEVAR
Riharjeva 18
p. Ljubljana

V spomin Franju Malgaju

Zasluge tega slovenskega junaka so neminljive

Letos jeseni slavimo šestdesetletnico osvoboditve Mežiške doline s takratnim Guštanjem kot upravnim središčem, vzhodni del Koroške z Mežiško dolino je bil po mirovni konferenci brez plebiscita dodeljen Jugoslaviji in je to zasluga Franja Malgaja in njegovih borcev-prostovoljcev.

Dne 6. novembra 1918 je bivši dijak celjske gimnazije, nadporočnik Franjo Malgaj, rojen v vasi Hruševec pri Šentjurju, zbral v Celju okrog štirideset mož v četo prostovoljcev, Šentjurčanov in Teharčanov, ki se jim je pridružilo tudi nekaj celjskih dijakov. Že drugi dan zjutraj ob eni uri smo Malgajevci zasedli Dravograd in nekaj ur pozneje takratni Guštanj, kjer nas je sprejel predsednik narodnega sveta Andrej Oset. Z veliko brzino in spretnostjo je Malgajeva četa, pomnožena z domačini, štela je kakih tristo mož, brez velikega prelivanja krvi, pregnala Nemce iz vse Mežiške doline in 23. novembra zavzela Pliberk, 30. novembra pa Velikovec.

Malgaj je začel takoj nastopati na Koroškem. Ne le kot preizkušen častnik, marveč tudi kot organizator in diplomat. V vseh občinah Mežiške doline je postavil slovenske župane, orožnike in učitelje, pa druge uradnike in tako napravil ta del vzhodne Koroške v najkrajšem času slovenski. Tako je ozemlje do Holmca prišlo pod Jugoslavijo.

Franjo Malgaj je v nadaljnjih bojih za naš Korotan dal 6. maja 1919 na Tolstem vrhu nad Guštanjem svoje najdražje, svoje življenje. Mrtvi junak je obležal na mestu, kjer je padel. Nemci so ga spravili v Guštanj in ga na tamkajšnjem pokopališču pokopali – potem ko so mrtvo truplo prej javno zasramovali in pljuvali. Jeseni leta 1919 so sorodniki njegovo truplo prenesli na domače pokopališče v Šentjur, kjer je bil 26. oktobra ob prisotnosti mnogoštevilne slovenske javnosti slovesen pogreb.

Zasluge tega slovenskega junaka so neminljive. Bilo bi prav, da tega ne pozabimo – še posebno občani in delovni ljudje Mežiške doline, ki se morajo zavedati, da bi ti lepi in bogati kraji nikoli ne bili slovenski in jugoslovanski, če ne bi bilo Franja Malgaja in njegovih borcev, ki so se zavedali odločilnih časov jeseni leta 1918.

dr. ERVIN MEJAK
Prežihova 4
p. Celje

Bili sta partizanski domačiji

Žalosti še ni bilo konec... Rdečnikovo in Kunejevo družino iz Razbora so izselili

Rdečnikova in Kunejeva domačija iz Razbora sta znani daleč naokrog kot partizanski družini. Že prvi borci, ki so se pojavili tod naokrog, so imeli pri njih varno zavetje. Tone Urlih-Petek, Franc Zalaznik-Leon in drugi.

Ivan Kotnik, tako je bilo ime Kunejevemu očetu, je bil aktivist narodnoosvobodilnega boja in delala sta skupaj s Karlom Pajkom, Rdečnikovim sinom.

Bilo je 29. avgusta 1943, ko so prišli Nemci k Ivanu Kotniku. Zaprli so vso družino in jih hudo pretepali. Trije mali otroci in žena so kričali in prosili, a podivjani policisti so naredili svoje. Tako so pretepli Ivana, da ga ni bilo spoznati. Potem so ga obvezali in ga odgnali v Slovenj Gradec. Nato so se spravili nad

Amalija Kotnik-Kunejeva; njenega moža so ustrelili kot talca

Rdečnikovo družino. Tudi tu niso ničesar zvedeli. Karla Pajka, starejšega Rdečnikovega sina, so tudi odgnali v slovenjegraške zapore.

Ivana in Karla so 7. maja 1944 v Zagorju ob Savi ustrelili kot talca.

Žalosti še ni bilo konec... Rdečnikovo in Kunejevo družino so odgnali v izgnanstvo. (Po svobodi so se vrnili nazaj.Rdečnikova oče in mati sta kmalu umrla za posledicami prestanega trpljenja. Amalija Kotnik, Ivanova žena, še živi, stara je štiriinsedemdeset let in živi pri najstarejši hčeri Tereziji.)

ŠTEFKA MELANŠEK
Razbor
p. Slovenj Gradec

Rdečnikova domačija leta 1941; sin Karel, ki so ga ustrelili kot talca, sedi na levi strani, poleg staršev

Bilo je veličastno slavje

Zakaj tako, RTV Ljubljana?

Dne 4. julija letos, to je na dan borca, je bila osrednja slovenska proslava v Predstrugah v Suhi krajini.

Zares veličastna slika! Zbranih je bilo več kot petdesettisoč ljudi iz vseh krajev naše socialistične republike: nekdanji borci naših proslavljenih brigad, predstavniki družbenopolitičnega življenja SR Slovenije, pa rezervni vojaški starešine iz vse Jugoslavije, ki so se zbrali pod geslom »bratstvo in enotnost« – pravi simbol naše ljudske vstaje proti fašističnim napadalcem. Da ne govorim, koliko mladine se je zbralo.

V zelo pisani in izgovorjeni besedi je raslo navdušenje in zavest o resnični svobodi in pravilni družbeni ureditvi. Do tu vse prav in v redu. Vendar me je zelo presenetilo, ko sem doma v večernih urah spremljala televizijski program – ter zagledala vso to edinstveno in veličastno proslavo v črno-beli tehniki.

Mar naša revolucionarna pot, ki je bila zelo težavna in je dala nešteto žrtev za svobodo, sedaj ob praznovanju dneva borca v Predstrugah ni vredna barvne tehnike?

Poznano mi je in tudi očividci smo, da če pri nas gostuje kakšen ansambel ali temu slično, smo takoj pripravljeni to izvesti v barvni tehniki. Za pravilno razumevanje – nimam nič proti, vendar me kot nekdanjo borko le presune ob pomisli, da naša osrednja proslava ni vredna, da bi delovni ljudje in občani gledali to mogočno manifestacijo v barvni tehniki.

Vprašujem odgovorne na RTV Ljubljana, zakaj tako?

VIKTORIJA MERŠOL-DUNJA
Bratovževa ploščad 2
p. Ljubljana

Čestitki

Ob dvaindvajsetem juliju, dnevu vstaje slovenskega naroda, je predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janez Vipotnik prejel naslednji čestitki:

Ob dvaindvajsetem juliju, dnevu vstaje slovenskega naroda, vam v imenu republiškega odbora ZZB NOV Srbije in v svojem osebnem pošiljam prisrčne čestitke. Mi, borci Srbije, se pridružujemo proslavam naših soborcev iz bratske Slovenije in vam želimo nadaljnji vsestranski razvoj vaše republike, nove uspehe v negovanju in razvijanju revolucionarnih in svobodoljubnih tradicij našega narodnoosvobodilnega boja ter krepitvi bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti.

***Dragoljub Petrović-Rade,** predsednik republiškega odbora ZZB NOV Srbije.*

★

V imenu borcev narodnoosvobodilne vojske Hrvatske vam najprisrčneje čestitamo dan vstaje slovenskega naroda. Borci Hrvatske se iskreno veselimo uspehov, ki jih delovni ljudje bratske socialistične republike Slovenije uresničujejo v splošnem razvoju SR Slovenije. Prepričani smo, da bodo borci SR Slovenije in drugih bratskih republik – na čelu z zvezo komunistov in tovarišem Titom – aktivni v še hitrejši izgradnji samoupravne socialistične skupnosti pobratenih in enakopravnih narodov in narodnosti, da bodo neomajno branili pridobitve narodnoosvobodilne borbe in socialistične revolucije, bratstvo in enotnost ter skupnost vseh naših narodov in narodnosti ter čuvali našo neodvisnost in mirno socialistično izgradnjo.

***Ivica Genetič,** predsednik republiškega odbora ZZB NOV Hrvatske*

Dvajsetega julija, pred dnevom vstaje slovenskega naroda, je bila v republiški skupščini slovesna seja republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije, na kateri so podelili šest nagrad vstaje.

Predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, tovariš Janez Vipotnik, je v imenu zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije podelil tudi plakete 62 posameznikom in organizacijam.

Na svečani seji republiškega odbora ZZB NOV so bili navzoči: Sergej Kraigher, France Popit, Lidija Šentjurčeva, Vida Tomšičeva, dr. Marijan Brecelj, Milan Kučan, dr. Anton Vratuša, Franc Tavčar-Rok, predstavniki univerze in SAZU ter drugi družbenopolitični delavci iz Slovenije.

Predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije tovariš Janez Vipotnik je v svojem govoru ob tej priložnosti, med drugim, dejal:

Iz slavnostnega govora predsednika republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janeza Vipotnika ob podelitvi nagrad vstaje slovenskega naroda

Upor – znanilec vstaje

S slavnostne seje republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, na kateri so bile podeljene nagrade dneva vstaje slovenskega naroda; v prvi vrsti prejemniki nagrad

Foto: JANEZ ZRNEC

»... Upor proti okupatorjem in domačim izdajalcem je bil znanilec ljudske vstaje, znanilec pa tudi prebujenja in prerojenja vsega ljudstva. Resnični domoljubi so se *takrat globoko* zavedali, da je boj z okupatorjem na življenje in smrt edina možnost za rešitev slovenskega nacionalnega obstanka in istočasno pot k takšni prihodnosti delovnih ljudi, ki bo uveljavila pravičnost in odpravila izkoriščanje. Hkrati pa je bil to boj za novo Jugoslavijo in za enakopraven položaj slovenskega naroda v njej, položaj, ki zagotavlja samoodločbo in državno samostojnost Slovencev in v tem okviru uresničenje elementarnih demokratičnih, socialnih in kulturnih interesov delavskega razreda in vsega slovenskega ljudstva.«

Tovariš Vipotnik je dalje razvijal misel, da je popolnoma jasno, da se vsako revolucionarno gibanje brez organizirane subjektivne sile spremeni v splošni nered ter, da subjektivna sila brez izdelane teorije o revoluciji in državi kaj hitro postane le peščica zarotnikov brez upa na zmago. Zato je tem pomembneje, da je imela naša revolucija še pred svojim pravim začetkom izoblikovano trdno ter sposobno jedro – komunistično partijo.

O naši današnji graditvi domovine pa je predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije dejal:

»Čas od osvoboditve do danes ni dolga doba. Toda pomembna je toliko bolj, kolikor bolj je izpolnjena z zavestnimi in izvirnimi dogajanji, ki jih ustvarja in razvija moč in sposobnost množic.

Čeprav se nam nekateri načrti socialistične graditve zaradi objektivnih pogojev in včasih tudi subjektivnih slabosti razvijajo počasneje, kot želimo, ni mogoče ovreči trditve, da je socialistična revolucija, predvsem pa sistem samoupravljanja tako široko sprostil delovne in ustvarjalne energije slovenskega delovnega človeka, v graditvi boljšega in lepšega življenja, kakršnega lahko doseže le resnični gospodar na svoji zemlji. Ustvarjena raven življenja na Slovenskem je plod stvarnega programa o gospodarskem in kulturnem napredku, plod neprestanega utrjevanja enotnosti delovnih ljudi, združenih v SZDL in trdno povezanih z ZK, hkrati pa tudi plod utrjevanja bratstva in enotnosti z drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije, med katerimi je slovenski narod enakopravno odločujoč dejavnik v vprašanjih, ki se jih loteva in rešuje jugoslovanska skupnost.«

Ko je omenjal letošnje partijske kongrese ter jih ocenjeval, je poudaril:

»Razvoj samoupravljanja danes, gospodarski razmah, stabilizacijski programi, organizacija države, izpopolnjevanje političnega in delegatskega sistema, razcvet kulture, utrjevanje mednacionalnih odnosov, položaj naše skupnosti v svetu, kadrovske rešitve in tako naprej, predvsem pa uresničevanje pravice delavca, da sam razpolaga s plodovi svojega dela, še zdaleč niso zadeve, kjer bi pri iskanju rešitev vsakdo pač usmerjal, kakor se mu zdi, po svojem notranjem razpoloženju, naključno, ne da bi se vključeval v politični dogovor organiziranih sil in potem ta dogovor tudi spoštoval. Zveza komunistov nam je v vse večji demokratizaciji javnega življenja in pri vse večjem uveljavljanju človeka kot osebnosti s svojim idejnim usmerjanjem prav tako nujno potrebna, kakor nam je bila.«

V sklepnem delu slavnostnega govora je tovariš Vipotnik spregovoril tisto, o čemur teče beseda domala vsak dan, a kar sem ter tja preradi pozabljamo: »Obljubo dano pred sedemintridesetimi leti bomo izpolnjevali le z dobrim in boljšim delom, s plemenitim in za znanstvene dosežke dovzetnim delom!«

B. Ž. J.

Podeljeno 62 zveznih plaket

Na slovesni seji republiškega odbora ZZB NOV Slovenije so bile podeljene tudi že tradicionalne zvezne plakete, ki jih posameznikom in organizacijam podeljuje ZZB NOV Jugoslavije.

Od posameznikov so prejeli plakete:

Franc Beliš iz Slovenjegradca, **Vinko Berce** iz Radovljice, **Pavle Brzulja** iz ljubljanskega armadnega območja, **Gregor Burjak** iz Raven na Koroškem, **Miomir Delević** iz Slovenskih Konjic, **Janez Dobovičnik** iz Ljubljane-Bežigrada, **Marija Faganel** iz Tržiča, **Milan Filipčič** z republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, **Milan Garantini** iz Zagorja ob Savi, **Zdravko Gomezel** iz Maribora, **Franc Gorenc** iz Litije, **Jože Gostinčar** iz Škofje Loke, **Jože Hriberšek** RO ZZB NOV Slovenie, **Anton Jakomin** iz Kopra, **Josip Jeras** iz Kamnika, **Jože Kačar** iz Ljubljane-Moste-Polje, **Rudolf Kalc** iz Ilirske Bistrice, **Maks Klinar** iz Jesenic, **Albert Klun** ZZB NOV Slovenije (osrednji odbor prekomorcev), **Jože Koračin** iz Murske Sobote, **Feliks Košič** iz Trbovelj, **Marija Kotnik** iz Radelj, **Antonija Krivec** iz Laškega, **Sonja Lapajne** RO ZZB NOV Slovenije, **Stane Majcen** iz Ljubljane-Center, **Adolf Malavašič** iz Vrhnike, **Vinko Mihelič** iz Ljubljane-Šiška, **Francka Osenjak** iz Ljubljane-Moste-Polje, **Marta Pahor** iz Kopra, **Alojz Pavlovič** iz Lenarta v Slovenskih goricah, **Draga Perenčevič** iz Ajdovščine, **Stane Poglajen** iz Maribora, **Jože Poljšak** iz Šmarja pri Jelšah, **Miloš Rutar** (Smučarska zveza Slovenije), **Ivan Sešel** iz Celja, **Jože Sever** iz Maribora, **Tomaž Slapar** iz Domžal, **Alojz Slemenik** iz Slovenj Gradca, **Danijel Stepančič** iz Nove Gorice, **Stanko Šega** iz Cerknice, **Franc Šibelja** iz Nove Gorice, **Anica Škof** iz Črnomlja, **Slavko Tekavčič** iz Ljubljane-Šiška, **Ivanka Trampuž** iz Ljubljane, **Venčeslav Velikonja** iz Nove Gorice, **Jože Zavadlav** iz Sežane, **Berto Zavolovšek** iz Velenja, **Jože Zevnik** iz Ljubljane-Vič-Rudnik, **Dragica Zupančič** tudi iz Ljubljane-Vič-Rudnik, **Pavle Žerovnik** iz Kranja, **Herman Weiss** RO ZZB NOV Slovenije ter **Luigi Raimondi-Cominisi, Dušan Košuta** in **Janez Wutte-Luc.**

Od organizacij so prejele plaketo:

ZB NOV Artiče, ZB NOV Rudnik-Šalka vas, ZB NOV »Vodovodni stolp«-Kranj, ZB NOV Nova Štifta, ZB NOV Tržišče, ZB NOV Braslovče, ZB NOV »Danila Kumer« Posavje (Ljubljana Bežigrad), Vaška skupnost Kobjeglava-Tupelče, odbor slovenskih partizanskih pomorščakov (Piran), godba milice Ljubljana, vojaška godba Ljubljana, ter zveza koroških partizanov v Celovcu.

Mnogo storjenega pa tudi precej nalog

V sredo, 19. julija, se je sestala komisija za socialno-zdravstvena vprašanja pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije, da bi v prvi vrsti obravnavala del akcijskega programa RO ZZB NOV Slovenije, ki govori o socialno zdravstvenem vprašanju borcev NOV ter stanju po zaključenem roku za uveljavljanje posebne dobe pri občinskih odborih ZZB NOV.

Komisija je soglasno ugotovila, da bo potrebno od začrtanih nalog v akcijskem programu narediti vrstni red nalog, da bodo imele prednost tiste naloge in akcije, ki so za urejanje socialno-zdravstvene problematike borcev NOV nujnejše.

Nekateri člani so ponovno opozorili na starostno strukturo borcev. Pri tem so poudarili, da ne gre v prihodnje toliko za urejanje materialnega stanja borcev (to je v večji meri že urejeno), ampak bo potrebno poskrbeti v dosti večji meri za starejše, obnemogle in osamljene tovarišice in tovariše iz borčevskih vrst.

Člani komisije so bili tudi mnenja, da se bodo morali v bodoče zavzemati, da bi se uredila socialno-zdravstvena vprašanja tudi tistih tovarišic in tovarišev, ki so po svojem bistvu blizu borčevski organizaciji, nimajo pa statusa borca. Pomoč bi bila v tem, da bi komisija opozarjala in pomagala tej populaciji, da bi si zagotovila socialno-zdravstveno varnost tam, kamor po zakonu spada.

Beseda je bila tudi o spremljanju medobčinskega dogovora o priznavalninah in njegovem izvajanju, o urejenosti ambulant in dispanzerjev za borce NOV, o urejenosti pokojnin (zlasti ženam umrlih borcev)...

Tovariš Stane Markič, ki je bil na sestanku prisoten, je med drugim v razpravi poudaril potrebo po večjem humanem odnosu do ostarelih borcev ter potrebo po nekakšni aktivnosti in skrbi za te tovariše že v samih borčevskih vrstah, medtem ko bi morali širšo družbo zadolžiti za boljše delovanje patronažne službe. V nadaljevanju je ošvrknil včasih neelastične pristope najrazličnejših organov in forumov, ko gre za reševanje borčevskih zadev, pa čeprav niso vezane na materialna sredstva, ampak le na nekoliko več pazljivosti.

Komisija je bila enotnega mnenja, da bi bilo potrebno do vseh vprašanj, ki so zvezana z zahtevki in so socialno-zdravstvene narave, zavzeti stališča še pred zveznim kongresom borcev v Budvi, torej najkasneje v septembru.

Predsednik komisije je prisotne opozoril, da je bilo za borce NOV v zadnjem času mnogo storjenega prav na socialno-zdravstvenem področju ter, da bi ta hip ne bilo možnosti niti neodložljive potrebe po nadaljnjem širjenju pravic borcev, bodisi pokojninskih, bodisi zdravstvenih.

Ob podatkih o uveljavljanju posebne dobe so bili člani komisije mnenja, da bo končno število tistih, ki jim bo priznana posebna doba brez dvoma v okvirih pričakovanega ter, da bo v zvezi z reševanjem še nerešenih vlog treba le ponovno opozoriti komisije pri občinskih odborih, naj se strogo držijo prvotnih navodil, naj le-te opozarjajo posameznike, ki jim je komisija potrdila sodelovanje v NOB (dokazano s pričami), da postopek še ni pri kraju, ampak, da na podlagi potrdila občinskega odbora ZZB NOV šele lahko vložijo vlogo za priznanje posebne dobe pri skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v svojem kraju.

Komisija za socialno-zdravstvena vprašanja pri RO ZZB NOV Slovenije je bila tudi mnenja, da si morajo občinske komisije za reševanje vlog za priznanje posebne dobe kar najracionalneje razdeliti delo, da bodo vse vloge rešene do konca novembra! Saj bodo na osnovi teh potrdil (v kolikor bodo pozitivno rešena) lahko posamezniki vlagali prošnje pri skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja le DO KONCA LETA 1978.

B. Ž. J.

SVET REPUBLIKE O BORCIH

Dne 12. julija je bila sklicana seja sveta republike, namenjena borčevski problematiki in posebej informaciji, ki jo je pripravil komite za vprašanja borcev NOV in vojaških invalidov pri skupščini SR Slovenije.

Uvodno besedo je podal predsednik imenovane komisije tovariš Boris Čižmek-Bor. V razpravi pa je dobila največ prostora zdravstvena problematika, kjer so razpravljavci imeli tudi največ pripomb in predlogov.

HRUŠICA

V spomin na žalostni dogodek

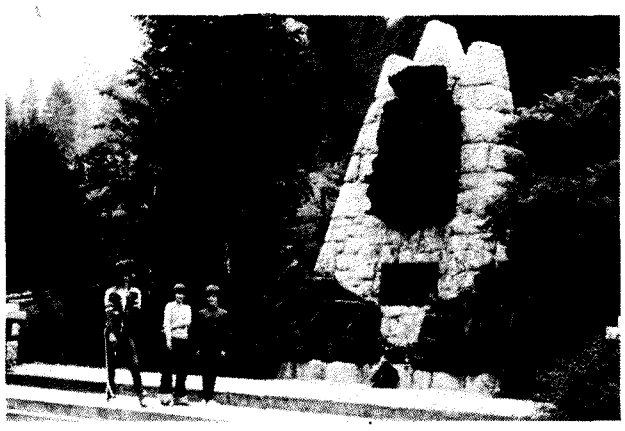

Krajani Hrušice praznujejo vsako leto svoj krajevni praznik na dan, ko so leta 1942 na Belem polju Nemci ustrelili petinštirideset talcev, v glavnem domačinov.

Pred praznikom so mladi lepo očistili okolico spomenika na Belem polju, kamor so tudi na novo postavili spominske kamne. Na dan vstaje, 22. julija, so priredili pohod po spominskih poteh in mimo obeležij NOB, osrednja prireditev pa bo 27. julija z žalno slovesnostjo ob grobiščih talcev, ki so zvečine pokopani v Begunjah.

BRANKO BLENKUŠ

CELJE

Ob občinskem prazniku in dnevu vstaje

Dvajseti julij je praznik celjske občine. Dan je izbran v spomin in počastitev dne, ko je bila v gozdovih Resevne, nedaleč od Mulejeve kmetije, ustanovljena leta 1941 Celjska partizanska četa. Od 20. pa do 22. julija, dneva vstaje se je v počastitev obeh praznikov zvrstilo več proslav in prireditev. Začelo se je s športnimi tekmovanji (že 15. julija je bil medmestni šahovski turnir), v nedeljo je bilo na gričku strelsko tekmovanje, hkrati pa na igrišču Ingrada tudi medobčinski kegljaški turnir. V petek je bila slovesno odprta tudi študijska knjižnica.

V Vojniku je bila slovesna seja ob prazniku občine Celje in hkrati ob krajevnem prazniku Vojnika; petnajstega julija so se v Dobrni srečali tudi borci prve slovenske udarne brigade Toneta Tomšiča, ob 36. letnici ustanovitve.

Ob praznovanjih so v Vojniku, Arclinu in drugod izročili svojemu namenu številne nove komunalne pridobitve, položili temeljni kamen za gradnjo vrtca v Vojniku in avtobusne postaje v Celju, otvorili novo tovarno AC papirja (delovne organizacije Aera) ter tako z delovnimi uspehi najlepše proslavili oba praznika.

Ne gre pozabiti tudi velike mednarodne športne prireditve za Skokov memorial, ki jo je organiziralo atletsko društvo Kladivar.

VIKTOR DOBRIŠEK

MOSTAR

Lepo je v naši domovini

Mostar, srce junaške Hercegovine!

Že pred velikim jugoslovanskim praznikom, 4. julijem, se je tu zbralo več kot tisoč predstavnikov občinskih organizacij ZZB NOV in mladine Jugoslavije. Delegacije petindvajsetih občinskih odborov ZZB NOV so ponovno manifestirale in potrjevale pravilno pot, ki jo je naši družbi utrla že narodnoosvobodilna borba.

V prelepi tesni Neretve so zbrani občudovali Titovo vojaško taktiko v boju za ranjence ter podoživljali takratne dogodke. Tam so v vsej veličastnosti okolja živo začutili, kaj zmoreta železna volja in povezanost borcev v skoraj nemogočih pogojih.

Udeleženci srečanja so obiskali tudi Jablanico, našo prvozgrajeno hidroelektrarno v prvi petletki.

Vse je prevzelo čarobno mesto Mostar, ki so si ga Hercegovci uredili moderno, pa vendar s polno mero okusa in spoštovanja do preteklosti. Osvaja tudi njihova iskrena predanost vsem vrednotam, ki so v krvi in trpljenju skovale to našo enotnost.

Največje doživetje vseh zbranih pa je bilo srečanje s tovarišem Titom na Tjentištu! Sutjeska in njena dolinica sta bili priči moči, junaštva in bratstva, ki so presegli meje vseh človeških dobrih lastnosti.

Ob vrnitvi z velikega manifestativnega srečanja so bili vsi udeleženci srečni, da so lahko videli slavne partizanske kraje četrte in pete ofenzive. Globoko se je v njih vgnezdila zavest, da je v naši domovini po tako hudem trpljenju zdaj zelo, zelo lepo.

JOŽICA ZOROJA

PLEŠIVEC PRI VELENJU

Skupinski izlet v Kumrovec

ZB NOV Plešivec pri Velenju je priredilo skupinski izlet v Kumrovec. Predsednik krajevnega odbora ZB Marjan Marolt je izletnikom tolmačil in jih opozarjal na zgodovinske znamenitosti.

Tekst in foto:
POLDE MEH

DOBRNA

Tomšičevci v Dobrni

Ob šestintrideseti obletnici ustanovitve brigade Toneta Tomšiča in občinskem prazniku skupščine občine Celje (20. julija), so se v soboto, 15. julija, zbrali nekdanji borci te brigade in drugi občani Dobrne na proslavi. Zbranim je spregovoril predsednik skupščine občine Celje Jože Marolt.

Foto: TONE TAVČAR

JESENICE

Bataljon VOS

V jeseniški občini imajo bataljon VOS, ki ga sestavljajo člani osnovnih organizacij ZSMS krajevnih skupnosti Plavž, Planina pod Golico, Podmežaklja, Bolnišnice, DO Viator, skupščine občine in osmi razred OŠ »Tone Čufar« na Jesenicah.

Komandant odreda je Tomaž Abruč, komisar pa Dušan Blažič. Odred je aktiven pri številnih akcijah, zlasti na pohodih. Eden takih uspešnih pohodov je bil ob dnevu mladosti, ko so mladi te enote odšli po poteh obeležij NOB. Na tem in podobnih pohodih je njihov vodič borec NOV tovariš Ivko Saksida.

BRANKO BLENKUŠ

Jeseniški bataljon VOS, Foto: B. B.

JESENICE

Borci in mladi v obrambnih dnevih

V letošnjih obrambnih dnevih na Jesenicah so sodelovale vse jeseniške šole. Učenci so disciplinirano zapuščali šolska poslopja po danem alarmu in se zbirali na za to določenih mestih. Borci NOV pa so prispevali svoj delež, ko so prišli na evakuacijska mesta in pripovedovali mladim o dogodkih iz NOB. Tudi učenke srednje medicinske šole vneto poslušajo partizanske pripovedi.

B. B.

LESKOVEC V HALOZAH

Svečano ob prvem krajevnem prazniku

Sredi idiličnih Haloz so pred dnevi prvič praznovali svoj krajevni praznik Leskovčani. Odslej bodo vsako leto praznovali svoj krajevni praznik prav na dan borca. Ob tej priložnosti so tu izročili svojemu namenu prve kilometre vinske ceste, ki bo potekala po gričih Haloz, od vzhoda proti zahodu.

Hkrati so ob tej priložnosti številnim občanom podelili posebna priznanja. Ob dnevu borca so se spominjali tudi dogodkov iz časa NOB, kajti na tem področju se je zlasti v letu 1944 razvilo narodnoosvobodilno gibanje. Iz teh krajev so odšli mnogi fantje in možje – zlasti v zagorsko brigado.

FRANJO HOVNIK

TRBOVLJE

Prva seja odbora VOS za revirje

V petek, 14. julija 1978, je bila v Trbovljah prva seja odbora VOS za revirje. Odbor je bil izbran že na ustanovnem sestanku VOS za revirje (6. junija letos). Seje sta se udeležila tudi predsednik ZZB NOV Trbovlje Ado Naglav in predsednik medobčinskega sveta ZZB za revirje Avgust Povše-Dušan.

Že leta 1976 smo v Sloveniji praznovali 35-letnico ustanovitve varnostnoobveščevalne službe osvobodilne fronte. Ob tej priložnosti je bilo v Ljubljani organizirano posvetovanje o dejavnosti notranjih in zunanjih sovražnikov, ki so med okupacijo delovali proti NOG. Na tem posvetovanju je bila poudarjena tudi pomembna vloga organov VOS na Štajerskem in Koroškem, katerega sestavni del je bila Okrožna komisija VOS za revirje s številnimi varnostniki in široko razvito mrežo obveščevalcev. Revirski bataljon varnostnikov je bil osnovno jedro Štajerskega bataljona VDV, ki je bil ustanovljen junija 1944. Okrepile so ga še Šaleško-mislinjska, Savinjska, Kozjanska in Moravška skupina VOS.

Na čelu VOS v revirjih je bil od ustanovitve okrožne komisije (decembra 1943) kasnejši komandant štajerskega bataljona VDV (KNOJ) narodni heroj Anton Vratanar-Antonesko.

Na seji odbora so sklenili opraviti temeljito rekonstrukcijo medvojne dejavnosti VOS na tem območju ter prenašati svoje vojne izkušnje na današnje pripadnike narodne zaščite, milice in službe javne varnosti. Prenašanje teh izkušenj je danes še posebno pomembno v okviru prizadevanj za organizacijo splošnega ljudskega odpora in samozaščite.

Odbor je tudi sklenil evidentirati preživele borce VOS ter proučiti njih socialni položaj in zdravstveno stanje. Prav tako bo odbor preko združenj borcev skrbel za ustrezna priznanja tistim, ki so VOS pomagali, a so ostali zavoljo konspiracije še do danes anonimni. Skupno z ustreznimi organi v revirskih občinah bo skrbel, da se bodo obeležila mesta, kjer so bili pomembnejši dogodki ali akcije VOS v revirjih. Dali so tudi pobudo za pridobitev domicila odbora v revirjih.

KAREL FORTE-MARKO

VELENJE

ZVI priredilo izlet na Pohorje

Dne 17. 6. so se zbrani člani združenja vojaških invalidov iz Velenja z avtobusom odpeljali proti Pohorju. V Šmartnem Pohorju so jih sprejeli predstavniki OO ZZB NOV Slovenske Bistrice ter predsednik komisije za VI pri občinskem odboru ZZB NOV. Skupno so nadaljevali pot do bolnišnice. »Jesen«. Izvedeli so mnoge zanimivosti o delovanju te bolnišnice med vojno. Po prijetnem postanku in kosilu pri Treh kraljih so krenili proti Osankarici, kjer so se v muzeju še podrobneje seznanili z zgodovinskimi dogodki na Pohorju med narodnoosvobodilnim bojem.

Udeleženci izleta so bili na koncu poti zadovoljni in še zlasti hvaležni tovarišem, ki so jim, tako v bolnišnici »Jesen« kot na Osankarici, prijazno in tovariško tolmačili slavno zgodovino.

TONE BLAGOTINŠEK

LENDAVA

Vaje mladih teritorialcev

Občinski štab teritorialne obrambe Lendave in OK ZSMS iz Lendave sta pred kratkim pripravila nekajdnevna predavanja in praktične vaje za mlade prostovoljce – teritorialce.

Pouka, oziroma vaj se je udeležilo dvaindvajset mladih.

Mladi teritorialci so spoznavali sodobno orožje, se urili v vojaških veščinah ter imeli številna družbenopolitična predavanja. Pri tem je potrebno posebej omeniti, da prihajajo v vrste »teritorialcev« mladi iz različnih krajevnih skupnosti, kar je še posebno razveseljivo.

JOŽE ŽERDIN

LENDAVA

Obisk iz Srbije

ZRVS Lendava je ob dnevu borca sprejela v goste petdeset rezervnih vojaških starešin iz Srbije. Med drugim so si gostje ogledali tudi eno naših najlepših karavl – karavlo Štefana Kovača v Lendavskih goricah.

Tekst in foto:
JOŽE ŽERDIN

BRUNK NAD RADEČAMI

Že tradicionalno praznovanje

V okviru občinskega praznika skupščine občine Laško, 2. julija, je KO ZB Radeče organiziral (obenem s proslavo dneva borca) že tradicionalno praznovanje na Brunku nad Radečami.

Pri organizaciji proslave so sodelovale vse družbenopolitične organizacije iz Radeč, pihalna godba radenske papirnice in drugi občani. Kljub slabemu vremenu je bila udeležba presenetljiva. V prazničnem razpoloženju je bil razvit prapor KO ZB Radeče ter še prapori 17 drugih organizacij.

Krajevni odbor zveze borcev razmišlja, kako bi v prihodnje pritegnil k sodelovanju še odbor dvanajste SNOUB, ki se je med NOB bojevala na tem področju. Zbor te brigade bi tej krajevni proslavi in praznovanju dal še večji pomen.

SREČKO GRAŠIČ

ŽAGA

Prenovljeni spomenik padlim in žrtvam fašizma

Četrtega julija so tudi na Žagi pri Bovcu odkrili prenovljeni spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Ker doslejšnji spomenik (bil je izdelan še za časa zavezniške vojaške uprave takoj po vojni) ni izražal hotenj in veličine idealov, za katere so se borci borili, je vzklila zamisel po postavitvi novega spomenika, ki je delo akademskega kiparja Negovana Nemca. Postavitev je omogočilo z znatno finančno pomočjo splošno gradbeno podjetje iz Nove Gorice ter prispevka krajanov.

Danilo Šuligoj

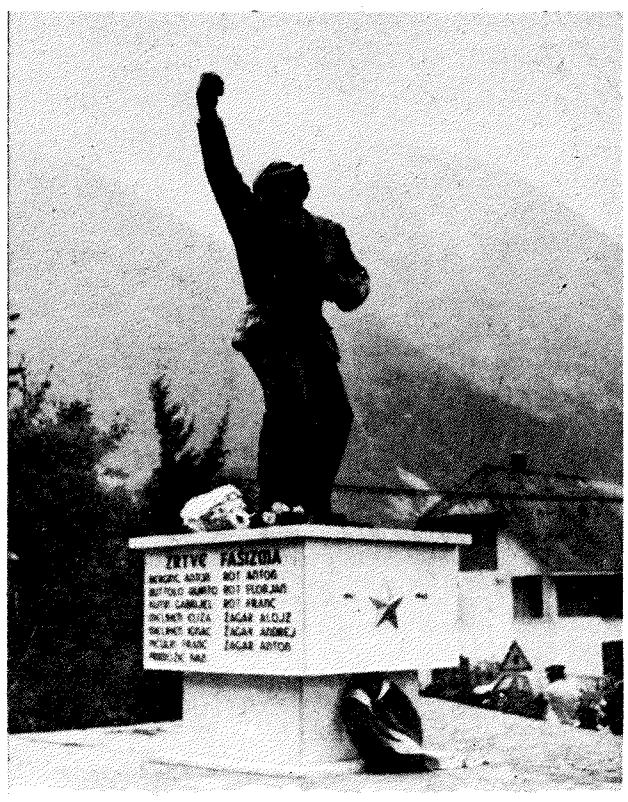

KRN

Še ob dnevu borca

Nedaleč od gorske vasice Krn so na skali ob cesti odkrili ob dnevu borca spominsko obeležje. To je na kraju, kjer je v času od aprila do septembra leta 1943 delovala sanitetna postaja št. 7. Tisti čas se je v tej sanitetni postaji zdravilo okrog 40 ranjenih bork in borcev, ki jih je nekaj časa zdravil znani (nedavno preminuli) partizanski zdravnik dr. Aleksander Gala-Peter.

Relief na pomniku je delo dr. Petra, predstavlja pa bolničarko, ki pomaga ranjencu.

Poslednji posnetek dr. Petra: ob odkritju obeležja pri Krnu.

KOJSKO V GORIŠKIH BRDIH

Odkritje spominske plošče

Dne 4. julija so v vasici Figovca pri Kojskem odkrili spominsko ploščo na rojstni hiši Jožeta Peršolje-Filipa. Rodil se je 19. marca 1912 in se v Gorici izučil za kleparja. Maja 1942. leta je pobegnil iz italijanske vojske in se takoj vključil v partizanske enote na Vipavskem. Postal je borec 1. primorskega bataljona Simona Gregorčiča, ki je bil ustanovljen 15. 8. 1942. leta na Vodicah nad Ozeljanom. Razporejen je bil v Tolminsko četo, kjer je bil do pomladi leta 1943. Od tu je bil kot komisar 3. čete 2. bataljona Severnoprimorskega odreda že aprila 1943 premeščen na teren in je postal partijski sekretar v briškem okrožju. Septembra leta 1943 je bil ustanovljen narodnoosvobodilni odbor za zahodno primorsko okrožje, katerega predsednik je postal tovariš Filip. Že decembra istega leta je postal Filip predsednik okrožnega NOO za Beneško Slovenijo in obenem sekretar KPS rajonskega komiteja za vzhodni del Beneške Slovenije.

Tovariš Jože Peršolja-Filip je skupaj z Jožetom Srebrničem, Jožetom Krajcem-Žakljem in Venčeslavom Krivcem-Jankom tragično utonil ob prehodu Soče pri Kanalu, ko je v začetku julija 1944 prišel Jože Srebrnič na predvolilno zborovanje v Košbano.

Prireditev v Figovici je organiziralo ZB NOV Kojsko. Številnim udeležencem pa je ob otvoritvi spominske plošče spregovoril Peter Lenardič-Skala, predvojni komunist, aktivist in borec.

Po svečanosti v Figovici je priredila pihalna godba z Dobrovega koncert v Kojskem.

CIRIL ZUPANC

ŠKOFJA LOKA

Sprejem prapora

Odred Partizanskih delavnic 99 D, ki ga sestavljajo mladinci delovnih organizacij Iskre, PTT in RTV je bil ustanovljen 1. julija letos v Škofji Loki, ob dnevu Iskre. S tem dejanjem in prejemom prapora so bile poplačane dolgotrajne organizacijske priprave, ki so bile zahtevne, saj je bila organizacija odreda postavljena na čisto novih temeljih. Določiti je bilo treba štab pohodnega odreda, razdeliti mladince po četah in bataljonih, oblikovati embleme...

Že ob dnevu osvoboditve je bil izveden poskusni pohod Ob žici okupirane Ljubljane, ki je bil velika preizkušnja, uspešno prestana. Tistega dne so se namreč člani odreda prvič sestali (150 od dvestotih, kolikor jih šteje pohodni odred).

Tovarišica Dragica Rometova je pohodnemu odredu Partizanskih delavnic 99 D predala v Škofji Loki prapor; svečanosti pa sta se med drugimi udeležila tudi Edvard Kardelj in Sergej Kraigher.

Podpredsednica republiškega odbora ZZB NOV tovarišica Dragica Rometova predaja prapor odredu Partizanskih delavnic 99 D.

Tovarišica Rometova je v svojem nagovoru mladim pohodnikom naglasila značilnost široke in enotne družbenopolitične aktivnosti organizacije mladih, v jasnih idejnih izhodiščih za delo, enotni akcijski usmeritvi ter močnejši povezanosti vseh organizacij, ki združujejo mlade, tako, da se v sleherni ideji in akciji zrcalijo želje, hotenja in interesi mladine povsod tam, kjer dela in živi. Tovarišica Rometova je s tem v zvezi naglasila letošnjo 35-letnico ustanovitve ZSMS in deseti kongres ZSMS. Beseda je bila o vse večjem in pomembnejšem vplivu delavske mladine tako v akcijskem delovanju kot v vsebini dela.

Ni naključje, da je prav med mladimi v Iskri vzklila ideja o ustanovitvi mladinske pohodne enote, ki naj bi nosila ime partizanskih radijskih delavnic.

Tako kot bivši vezisti NOB sodelujejo z delovnimi kolektivi Iskre, PTT in RTV (kot temeljnimi nosilci sodobnih zvez), je tudi mladina iz Iskre povabila k sodelovanju mlade iz PTT in RTV.

Odred ni le oblika varovanja in razvijanja revolucionarnih tradicij, ampak je tudi možnost, da se mladi med seboj spoznavajo, spoznavajo delo drug drugega, izmenjujejo izkušnje in se skupno bojujejo za uresničitev velikih ciljev naše samoupravne socialistične družbe.

Odred načrtuje za september že dvodnevni pohod v Stare žage ter pohod na proslavo v Semič, vsak bataljon pa tudi lastne manjše pohode.

MATJAŽ KRANJEC

27. julij, praznik občine Domžale

SKUPŠČINA IN DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE OBČINE DOMŽALE ČESTITAJO ZA OBČINSKI PRAZNIK – 27. JULIJ – VSEM DELOVNIM LJUDEM, OBČANOM, DELOVNIM ORGANIZACIJAM, PREDVSEM PA BORCEM TER DRUGIM UDELEŽENCEM NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA

Področje domžalske občine zajema poleg kulturnih in zgodovinskih znamenitosti tudi pomembne pomnike narodnoosvobodilnega boja. Na tem območju je med narodnoosvobodilno borbo padlo 896 občanov domžalske občine, številna pa so spominska obeležja, spomeniki in spominski kamni, ki so trajni dokumenti o slavnih bitkah in akcijah odpora na domžalskem območju.

Povrnimo se v pretekle dni:

Začetki delavskega gibanja na domžalskem so povezani z razvojem slamnikarske industrije in njegov razmah se je začel sredi tridesetih let, ko se je delavstvo začelo množično včlanjevati v strokovne organizacije – sindikate. Delavsko gibanje so kot drugod po Sloveniji, usmerjali komunisti, katerih vpliv se je nenehno krepil. To so dokazovale tudi številne akcije, kot na primer, zbiranje pomoči za republikansko Španijo ter vse odločnejši nastop sindikatov.

Pri Mišu na Gorjuši je bila pomembna javka CK KPS, na Vinjah pa je bila 29. junija leta 1940 tretja pokrajinska konferenca KPS, ki se je je udeležil tudi tovariš Tito.

Na sestanku vojnega komiteja, 25. julija 1941, je v gozdu nad Volčjim potokom član vojnega komiteja za Gorenjsko Tomo Brejc posredoval navodila CK KPS za začetek vstaje. Takrat je bilo sklenjeno, da se bo oborožen odpor v kamniškem okrožju začel 27. julija opolnoči! Tedaj naj bi začele s sabotažnimi skupinami vse bojne skupine. Prav na ta dan, 27. julija, se je v Volčjem potoku sestal tudi štab Kamniškega bataljona s komandirji predvidenih čet. Zaprisegli so pred tovarišem Tomom Brejcem in tako je 27. julij tudi dejansko ustanovni datum Kamniškega bataljona.

Dne 27. julija 1941 ustanovljeni Kamniški bataljon je imel tudi Radomeljsko in Moravško četo. Leta 1942 je slednja že prerasla v bataljon. Partizani so usmerili glavne napade na cesto skozi Črni graben in Tuhinjsko dolino. Leta 1943 se je Moravški bataljon združil s Kamniškim, ki se je kasneje priključil Šlandrovi brigadi.

Leta 1942 je bilo zgrajenih nekaj večjih objektov za ranjence, kot sta bili Tri sestre in Ribno ter nekoliko kasneje Krkličje in Lukova bolnišnica...

Spomladi leta 1944 so bili osvobojeni že večji predeli moravške, zgornjesavinjske, Tuhinjske doline in Črne. Ustanavljali so odbore OF, tiskarne in ciklostilne tehnike (Vinski hrib, Oklo, Škocjan, Krtina), uvajali partizanski šolski pouk.

Občina Domžale se razprostira na 240 km² ter meji na severu na kamniško, na vzhodu na zagorsko, na jugu na litijsko, moščansko in bežigrajsko ter na zahodu na šišensko občino.

Dobro je razvita industrija in od večjih tovarn velja vsekakor omeniti Helios, Toko, Universale, Mlinostroj, trgovsko podjetje Napredek, Induplati, Papirnica Kolíčevo, Tosama, oljarna Servo Mihalj, Filc in Trak, Melodija in Lek v Mengšu ter Slovenijales v Preserjah.

★

Ob letošnjem občinskem prazniku in v njegovo počastitev so v domžalski občini pripravili številne prireditve, proslave in jih ovenčali z delovnimi zmagami. Tako so in bodo (da naštejemo le nekatere) v Prevojah otvorili obnovljen gasilski dom, telovadnico pri osnovni šoli Jurija Vege v Moravčah, nove prostore AMD v Domžalah, samopostrežbo v Mengšu ter večji objekt, medobčinsko čistilno napravo Kamnik–Domžale, v Študi pri Domžalah.

Poleg naštetega so vse do konca meseca na programu tudi številna športna tekmovanja.

DES PODJETJE ZA DISTRIBUCIJO ELEKTRIČNE ENERGIJE SLOVENIJE
Ljubljana, Hajdrihova 2, n. sub. o.

TOZD ELEKTRO KOČEVJE, Kočevje, Cesta na trato 6, b. o.

Distribucija električne energije

INKOP

SLOVENIJALES — LIK KOČEVJE
TOZD **INKOP** n. sub. o.
INDUSTRIJA KOVINSKE OPREME — KOČEVJE

Brzojavi: Inkop Kočevje — žiro račun SDK 51300-601-10014
Železniška postaja: Grosuplje — tel.: hišna c. 061-86-711

Program kopalniške opreme »MIRA« je izdelan iz medenine in kroma. Police, kozarci in skodelice za milo so iz prozornega stekla.
Program kopalniške opreme »JANA« je izdelan v kombinaciji plastike (ABS) in kromane jeklene žice. Polička je steklena, kozarci in skodelice za milo pa so plastični (ABS). Po posebnem naročilu (izvedba – A) so kovinski deli iz medeninaste žice in kromani.

MIZARSTVO TRNOVO
LJUBLJANA
PO NAROČILU IZDELUJEMO – OPREMO LOKALOV, POHIŠTVO, OKNA, VRATA TER INDIVIDUALNE STORITVE

MIZARSTVO TRNOVO
LJUBLJANA, Trnovski pristan 20 A

Po naročilu izdelujemo – opremo lokalov, pohištvo, okna, vrata ter individualne storitve.

KARTONAŽA
KNJIGOVEZNICA
TISKARNA
PLASTIKA

embalažno grafično podjetje egp škofja loka

84 220 ŠKOFJA LOKA, KIDRIČEVA C 82 — TELEFON: N. C. 60 541, DIREKTOR 60 935, TELEGRAM: EGP ŠKOFJA LOKA — TEKOČI RAČUN: 51510-601-12669

Kartonaža
knjigoveznica
tiskarna
plastika
izdeluje embalažo – grafična dejavnost

Socialistična republika Slovenija

SKUPŠČINA OBČINE KOČEVJE

Izvršni odbor

z družbenopolitičnimi organizacijami:
Socialistično zvezo
Občinsko Konferenco ZKS
Občinsko konferenco SZDL
Občinskim sindikalnim svetom
Občinskim komitejem ZS MS
Občinskim odborom ZZB NOV
Občinskim odborom Zveze rezervnih vojaških starešin

čestita vsem borcem, delovnim ljudem, mladini in vsem občanom za dan vstaje slovenskega naroda.

Pogovor z Ivanom Ribičem, prejemnikom nagrade dneva vstaje slovenskega naroda za življenjsko delo

Delo, ki ni ostalo v samotnosti

VAŠE DELO ŠE NI SKLENJENO, PIŠE V OBRAZLOŽITVI NAGRADE VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA... BI POVEDALI KAJ O SVOJIH NAČRTIH, TUDI PO NADALJEVANKI O DRAŽGOŠKI BITKI?

Moram priznati, da me z vprašanjem spravljate pravzaprav v majčkeno zadrego.

Zelo nerad govorim o delovnih načrtih, zlasti še o dolgoročnih. To se mi namreč zdi nekaj takšnega, kot podpisovanje čekov brez kritja. S temi stvarmi je, vsaj po mojem, pač nekako tako, kot z zanesljivostjo vremenskih napovedi. Še tako majhna, a nepredvidena sprememba zračnih tokov, pa je vsa meteorološka terorija in praksa postavljena na glavo! In primerjava ni slučajna. Tudi pisatelj je pri svojem delu odvisen od klime. Predvsem od ustvarjalne klime v njemu samemu, ki je pač ni mogoče načrtovati, in pa od klime, ki jo ustvarja čas. Čas pa, kot sami veste, prinaša nova spoznanja in dognanja, torej tudi nove ustvarjalne pobude, zamisli in snovanja. Zato mi danes ni mogoče vedeti in torej tudi ne reči, kaj – torej kakšna snov, kakšen motiv ali kakšna človeška usoda, me bo prevzela, na primer, čez leto dni, do tiste meje, da ji bom skušal najti bodisi literarno, bodisi dramatsko obliko in življenje, če naj upoštevam svojo zavezanost tako prozi, kot televiziji in filmu. Pisatelju, ki naj se sam ne potisne na rob življenja in dogajanja, je pač usojeno, da se s svojimi ustvarjalnimi napori odziva enako sebi, kot času, ki ga živi kot družbeno bitje. In kakor za praznike vemo naprej, kdaj jih bomo praznovali, tako so nam delavniki neznanka, ker ne vemo, kakšni bodo in kaj naj bodo dobrega ali usodnega prinesli. Predvsem v delavniku je torej čar in vznemirljivost človekovega življenja, zato mu dajem prednost pred praznikom. In zato sem v zadregi, ko naj bi govoril o delovnih načrtih, saj bi to pomenilo govoriti o stvareh, ki jih šele bom doživljal in spoznaval. Brez slabe vesti pa morem biti »kratkoročen«, torej odgovoriti na to, kar je, namesto obetati in napovedovati tisto, kar so ta hip nemara samo moje želje.

No, torej: Za televizijsko-filmsko oblikovanje imam pripravljenih dvoje del, grajenih na lastnih novelah, »Zgodbo o zakladu« in »Stopinje v snegu«. Kot naslednje zahtevnejše oziroma obsežnejše scenaristično delo pa bom pripravil televizijsko nadaljevanko po motivih svojega romana »Ljudje onkraj reke«. Prvič zato, ker mi je snov o zamejskih koroških Slovencih blizu, in drugič, ker je naš moralni dolg do te resnice o osvobodilnem boju še popolnoma neporavnan. Vsaj kar zadeva televizijo in film. In tudi kar zadeva našo vednost o naši polpreteklosti, torej vednost o nas samih kot narodu in družbi. Osvobodilni boj koroškega človeka se nam danes kaže celo v vse širših dimenzijah, ki niso več samo regionalne in tudi ne samo nacionalne. V Evropi in v svetu je namreč še mnogo Korošk in še mnogo nasilja, kakršnega je bila in kakršnega tudi še je deležna naša manjšina.

Prav zdaj pa dokončujem scenarij za televizijsko nadaljevanko o dražgoški bitki.

★

IN KER ŽE GOVORIVA O DRAŽGOŠKI BITKI... KAKŠNA JE BILA MLADOST, BILI STE MLADI, V BOJU ZA SVOBODO?

Moja mladost? Mogel bi reči, da je bilo v njej le malo preizkušenj in stisk, s katerimi bi mi bilo prizanešeno. A kar zadeva sam vojni čas, moja mladost ni bila nič drugačna od mladosti vseh tistih, ki so se zavedali svojega dolga času, kakršen je bil. Ne mislim, da je to zasluga. Najbrže je to prej prednost naše generacije, kateri je bilo bolj, kot katerikoli prejšnji, dano prekaliti se v ognju skrajnostnih odločitev in preizkušenj. Bil je pač čas, ko resnice o sebi nikomur ni bilo mogoče ne olepšati ne skriti. Kajti veljalo je le dejanje! Pa ne samo vojaško, v ozkem smislu besede. Kot mlademu študentu mi je bilo dano živeti aktivno ilegalno Ljubljano v samih njenih prvih revolucionarnih utripih. In partizanstva nisem doživljal samo kot bataljonski in odredni komandant, marveč tudi kot mitraljezec in še marsikaj. Tako morem reči, da so bile moje vezi s slovenskim človekom v času njegovega nacionalnega in socialnega preporoda in njegovega nepreklicnega vstopa v evropsko zgodovino, pristne in žive. Osvobodilni boj sem torej doživljal tudi kot svojo osebno usodo. No, v tem pa je bila moja mladost spet enaka ali podobna mnogim, mnogim drugim.

★

ODKRIVANJE VELIKEGA V MALEM JE VODILO VAŠEGA DELA, SMO TUDI PREBRALI V OBRAZLOŽITVI NAGRADE DNEVA VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA... KAKO VAM TO USPEVA?

Vprašanje daje mojemu delu vsekakor pretirano priznanje in pomembnost. Vendar vljudnost za vljudnost – hvala! Sam sem namreč prepričan le o tem, da sem se, pač po svojih močeh, trudil in se še trudim, biti zvest spoznanju in nazoru, da v pisateljevem delu ni, ali bi vsaj ne smelo biti kvaziakademskega etiketiranja, kaj je kot snov literarnega dela »veliko« in kaj »majhno«. Vse, kar je človeško, od človekove tragičnosti pa vse tja do še tako norčavih in tudi mračnih izpozab je, ali bi vsaj moralo biti, deležno pisateljevega interesa. Senzacionalizem ali izjemnost za vsako ceno, po mojem ni ne naloga ne funkcija literature. Resnično, človeško pomembno izjemnost je naposled mnogo laže odkriti v usodi in življenju tako imenovanega »malega« človeka. Malega v narekovaju, prosim, ker je takšna oznaka več ali manj v rabi v bulvarskem tisku in kvečjemu še v že zdavnaj preživeti socialistični literaturi, ki je bila to samo po imenu. Če, na primer, pisatelj oblikuje bodisi stisko, bodisi heroični vzpon enega izmed naših kmetiških ljudi v revoluciji – to vendar ni oblikovanje »majhnega« problema, pa naj ga tretiramo umetniško ali zgolj človeško in zgodovinsko. Literarna podoba vsakega vzdramljenega slovenskega človeka v težavnih in izjemnih razmerah vojne in revolucije, je kakor kamenček iz velikega mozaika. In ker je mozaik sam po sebi velik, njegovi posamezni delci ne morejo biti nepomembni, saj ga sestavljajo. Pa ne samo heroičnost, tudi stiske in zablode so v tej mozaični podobi »navadnih« ljudi, ki so trpeli in oblikovali, človeško in zgodovinsko velik čas. Moj pisateljski napor velja torej odkrivanju posameznih delcev – da bi pomagal odkrivati celoto. Res pa je, da je treba te delce najti, da je treba poznati tega našega in vsakršnega »navadnega« človeka, h kateremu se s svojim delom obračam, ker vem, kje mi ga je iskati in najti, kar pa preutrudljivo spet ni, saj sem tudi sam »mali, navadni človek«, kot mi vsi.

To je bila tudi pot, katero sem se trudil hoditi skozi dražgoško bitko.

★

KAJ VAM POMENI PRIZNANJE DNEVA VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA, KOT USTVARJALCU, KOT UDELEŽENCU NARODNOOSVOBODILNE VOJNE?

Vprašanje sili h kurtuaznosti, ki je ob takšnih priložnostih najbrže običajna, če ne celo neizogibna. Vendar naj odgovorim samo tako, kot čutim in kot je najbrž edino logično in normalno: priznanje dneva vstaje slovenskega naroda mi pomeni veliko. Brez ozira na samo vsebinsko pomembnost nagrade, mi pomeni veliko tudi zato, ker vidim, da moje delo ni obtičalo v samotnosti in neodmevnosti, da torej nisem delal le zaradi izpovedne nuje, ne da bi uspel prestopiti prag osebnega in zasebnega. Celo zelo pomembno mi je. Pa naj si to kdo prizna ali ne. Jaz si tega ne tajim.

Vpraševala:
Milena Štrajnar

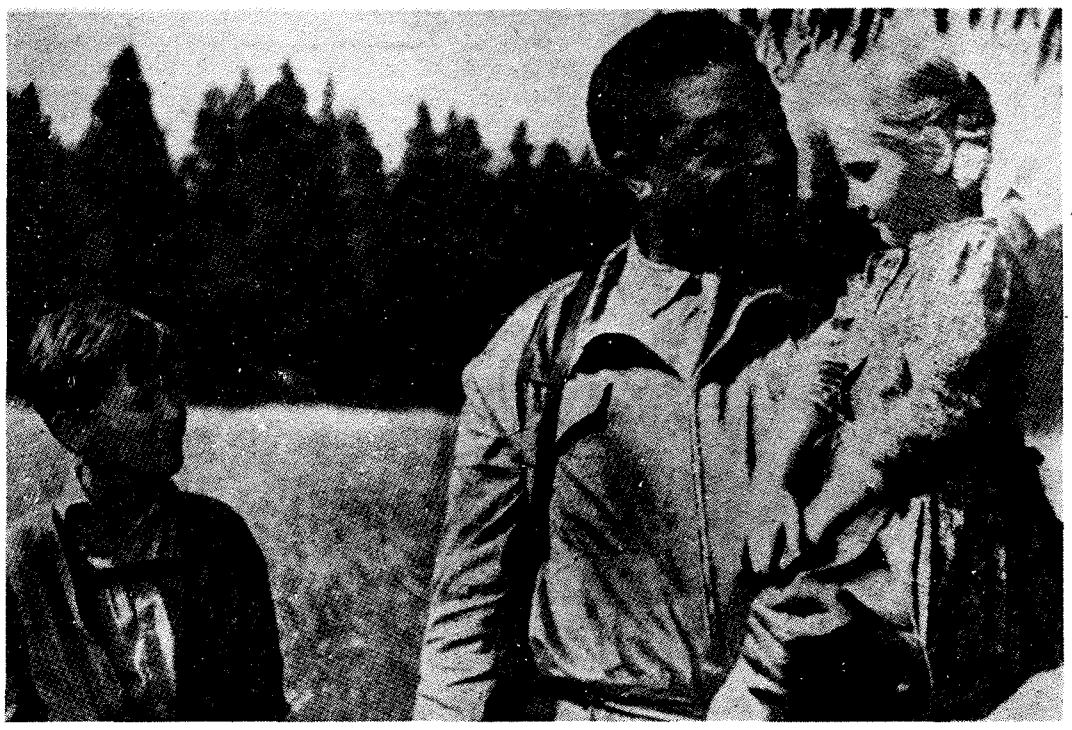

Ivan Ribič je v Pulju kot prvi med Slovenci prejel zlato areno za scenarij filma »Ne joči, Peter«, ki podobno kot »Dolina miru« – ena najbolj presunljivih upodobitev in obsodb vojne, kar jih pozna naše, in ne le naše filmsko platno – ali »Kala« prikazuje vojno tako, kakor je odsevala v dušah preprostih ljudi in otrok. (Na fotografijah: prizora iz filmov »Dolina miru« in »Ne joči Peter«.)

Pavelčev Tone: družino k partiz

Poznal sem ga od mladih let. Bil je sin malega posestnika – kmeta v spodnjem koncu naše vasi. Imel je še tri sestre. Brata pa nobenega. Bil je srednjevelik, okroglega obraza. V mladosti ni imel veselja do kmečkega dela, kar seveda skrbnega, varčnega očeta ni veselilo. Ko je doraščal v fanta, se je končevala prva svetovna vojna. Od leta 1915, to je od majskih dni pa do konca oktobra 1917. leta so večkrat slišali grmenje topov od Soče po vsej gozdnati Notranjski. Večkrat so se tresle šipe po kmečkih domovih. Starejši, bolj radovedni možje so pa ob popoldnevih splezali po strminah javorniških gozdov. Z najvišjega vrha, Javornika so gledali doli v Vipavsko dolino. Počakali so večera in noči, ko se je začelo obstreljevanje s topovi in so lahko gledali bliske topovskih izstrelkov. Tako so včasih ostali na vrhu Javornika vso noč. Zjutraj so pa natrgali zelišče, ki so mu rekli jelenov jezik. Nabrali so ga cele nahrbtnike. Ko so ga prinesli domov, so ga razrezali na tanke kose, ga posušili in imeli namesto tobaka. Možakarji so govorili, da zelo peče, toda kadili so ga kot nadomestilo za tobak. Kajti trafike so bile prazne. Tobaka je še za vojake na fronti primanjkovalo. Časopisi so pisali, kako hrabro se borijo slovenski, hrvaški in bosanski polki na Soči in v Tirolah. Vojaki so pa prihajali domov na kratke dopuste in pripovedovali o svinjarijah na fronti, pobitih in ranjenih, o slabi in pomanjkljivi prehrani, perilu in obleki, o nesposobnih oficirjih, ki se drže za fronto, se vlačugarijo, pijejo drage likerje in vino, o tem, kako se radi Italijanom predajajo češki vojaki in oficirji. Govorili so o vsem in kleli tiste kmete, ki so dali za vojno posojilo.

Ko so pa vojaške komande v zimi 1917 začele pobirati iz zvonikov dobro ohranjeno zvonove, so stari ljudje govorili, da bo ljubi bog kaznoval mladega cesarja Karla in njegove generale, ker ropajo božja svetišča in delajo s takimi dejanji greh. V tistih dolgočasnih novembrskih dneh leta 1918, ko je noč za nočjo notranjsko pokrajino pokrivala debela slana, so se od reke Piave valile velike množice vojaštva po Vipavski dolini, skozi Postojno, Rakek, Logatec, Vrhniko, v Ljubljano in naprej po vseh pokrajinah razpadajoče Avstrije. Vojaki so bili Slovenci, Hrvati, Bosanci, Madžari, Nemci, Čehi, Poljaki, Romuni. Nekateri so šli kakor čreda. Najbolj organizirano so se umikali po četah, bataljonih in polkih Čehi in Nemci. Ti so se umikali z orožjem in vso vojaško opremo, kuhinjo, saniteto, vozovi in drugim. Čehi so vedeli, da morajo priti domov oboroženi, kjer jim bo še dolga leta vladal očka modroslovec Tomaž Masaryk. Za vso to razpadajočo armado cesarske Avstrije, ki pa ni bila premagana na reki Piavi, je počasi oprezno rinila italijanska armada, kateri so letaki in časopisi govorili, da je slavna avstrijska vojska zmagala pri Vittorio Veneto, nemški maršal Ludendvik pa je v svojih spominih zapisal, da so to bile čisto navadne praske z zadnjimi umikajočimi se oddelki. Tistoče sestradanih konj se je razteplo po kraških gmajnah, notranjskih ogradah, njivah, vrtovih, senožetih in lazih. Kmetje, katerim je vojaška rekvizicija pobrala lepe vole, so lovili konje in jih vodili v svoje hleve. Konje so gleštali s senom.

Vojaška kljuseta namesto volov

Tako je tudi Pavelčev Tone pripeljal domov dva sestradana konja, saj je vojaška rekvizicija pobrala njegovemu očetu lepe štirinajstokilske vole sivce. V hlevu je pa samevala ena sama krava Čada in dva polletna junčka. Pavelčev Tone je z vso skrbjo in nego oskrboval konje, da bi jih čez zimo spravil k sebi, da bi bila na pomlad sposobna za poljska dela. Njegov oče ni bil nič kaj vesel mršavih vojaških konj. Voli so, voli so za našo kmetijo, ne pa te vojaške mrhe, ki komaj stojijo na nogah. Vse najboljše seno bodo požrli čez zimo. Težko bo, Tone.

Tone se pa ni zmenil za očetove besede. Tudi drugi vaščani so prignali vojaške konje. Prej je bilo v vasi štirideset parov volov in samo trije pari konj. Sedaj, ob koncu vojne, je bilo po vaških hlevih: štirje pari enoletnih junčkov, petdeset krav in petinštirideset parov vojaških konj. Stari očanci so zmajevali z glavami. Hm, konj je samo toliko vreden, kolikor dnevno zasluži.

V javorniških in snežniških gozdovih se je pojavilo na desettisoče italijanskih vojakov. Delali so novo državno mejo. Osemdesetletni Šuštarjev Pavel je kričal po vasi: »Hudiča, kakšni cesarski vojaki ste bili, da ste pustili na Notranjsko te polentarje, katere smo leta 1866 tako natepli pri Kustoci?« Pavelčev Jurij je še dodal: »In pri Visu«, ker je bil sam tam udeležen.

Takratni šolarji smo z odprtimi usti poslušali ta dva sivolasa dedka. Mislili smo si, da bi ta dva nekdanja hrabra vojaka ne pustila polentarjev v naše kraje.

Še bolj pa so bili ljudje jezni, ko so zamenjali štiri krone za en srbski dinar. »Lumpje so nas okradli. Prej sem imel v hranilnici štiri tisoč kron, sedaj so mi pa sporočili, da imam samo en tisoč dinarjev. Prej bi za štiri tisoč kron kupil Urhovo leho, katera ima osem voz sena letno in tri voze otave. Kaj pa zdaj? Za tisoč dinarjev bom dobil komaj slabo mršavo kravico,« je vpil varčni Hlepinček, ki je vse življenje obračal hrbet gostilnam.

Ljudje so celo leto 1919 ugibali, kako bi bilo, ko bi si pred letom 1914 kaj kupili za privarčevane krone, katere so imeli v posojilnici. Krone, tako lepe krone, zeleni desetaki in stotaki, vse to je postalo v nekaj letih tako malo. Tisti kmetje pa, ki so bili zadolženi do vratu, so lahko po končani vojski plačali svoje dolgove. Tako je bilo.

Tihotapljenje tobaka in konj

Začelo se je tihotapljenje tobaka in volov čez mejo. Pri tem je potrebno omeniti, da sta bili na Notranjskem v obdobju 1910–1940 dve razdobji tihotapljenja konj čez jugoslovansko-italijansko mejo, ki je potekala od Hotederšice po Javorniških in Snežniških gozdovih. Prvo obdobje je bilo 1919–1924, drugo pa od leta 1934–1940. V prvem obdobju so največ tihotapili tobak, vole in v manjši meri konje. Mnogo mladih fantov se je oprijelo tega neumnega dela. Pavelčev Tone je pa že rajši v nočeh v skupinah po dvajset, trideset gonil konje in to čez gozdove Skrajnega vrha, Lašnika, visokega Ogulja in Velikega Vrha. V vsaki vasi je bilo kakih deset – petnajst fantov, ki so se pečali s tem nevarnim delom. Na jugoslovanski strani so bili za graničarje ruski emigranti. Kralj Aleksander je bolj zaupal čuvanje meje bivšim belogardistom, kakor pa domačim odsluženim vojakom. Tako so bili za graničarje na meji ruski emigranti vse od 1919–1925. leta. Na italijanski strani so pa mejo stražili italijanski financarji. Graničarjem na jugoslovanski strani so pomagali tudi žandarji. Tihotapci so hodili po konje na Hrvaško, v Varaždin in Bjelovar. Večkrat so žandarji po vaseh pregledovali konje po kmečkih hlevih. Tihotapci pa prekanjeni kakor so bili, so konje pozimi dajali v hleve kajžarjev ali pa kmetov, ki so bili znani, da rede samo vole. Poleti so konje čez noč pustili tudi po bližnjih gmajnah. Če so kakšnega tihotapca prijeli na meji italijanski financarji, je sedel leto ali dve v ječi. V Jugoslaviji so bile milejše kazni. S tihotapljenjem so obogateli samo nekateri. Večj jih je osiromašilo. V naši vasi Tlačanov Jakob in Pavolčev Tone. Na meji so vzeli vsakemu par konj.

Do Amerike in domov

Fantje so šli za delom v Argentinijo, Francijo, Avstralijo. Amerika je bila vrsto let zaprta za evropske priseljence. Drugi bivši tihotapci so postali gozdni delavci ali pa so vozili hlode iz gozda na žago ali pa žaganice na postajo Rakek. V prvem obdobju je padel zadnji tihotapec Paternost iz Šmarate. Pavelčev Tone jo je s še enim vaščanom potegnil v Mehiko. Govorilo se je, da se v Mehiki dobro zasluži. Vendar tudi v Mehiki ni imel sreče. Skrivaj je mislil priti iz Mehike v Ameriko. Ni se mu posrečilo. Obmejni amerikanski uradniki so Pavelčevega Toneta in njegovega sovaščana strpali v neko veliko zamreženo kletko, v kateri so prej prevažali leve in ju peljali v tristo kilometrov oddaljeni zapor. Čez nekaj mesecev sta se oba vrnila domov. Ko so ju vaščani povpraševali, če sta kaj prida zaslužila, je Pavelčev Tone odgovarjal: »Seveda sva zaslužila. Zato se bom zdaj za naprej pisal Tone s praznim žepom.«

»No, pa imaš,« mu je rekel ostareli oče, »Mehiko in Ameriko.«

»Oče, vse je treba poizkusiti.«

»Ja, seveda, svet je treba videti,« je rekel njegov oče, ki vse življenje ni prestopil zemlje izven dosega domačega farnega zvona. Vsaj tako je rekel sin, Pavelčev Tone.

Leta so tekla. Tone je delal doma na mali kmetiji. Prišla so težka leta, doba gospodarske krize. Kmetom je bilo menda težje kakor po Napoleonovih vojskah, ko je obubožala vsa Evropa. Žage na Notranjskem so obratovale samo po 4 ure dnevno. Cene lesa so strašno padle. Ruski les je bil v Trstu cenejši kakor notranjski, čeprav z vrha Snežnika vidiš morje. Cena govedi je padla za 100% pri kilogramu žive teže. Če je bilo par volov v teži štirinajsto kilogramov leta 1930 še 10.000 din, je bil par volov iste teže leta 1933 4500–5000 dinarjev.

Občinski sluga je kar naprej ob nedeljah pred cerkvijo okliceval rubeži. Kmetje so poslušali. Nihče ni šel na dan rubeža past radovednost. Mnogo hiš ni imelo denarja ne za sol ne za petrolej. Gostilne so bile skoraj prazne. Kmetje so v jeseni prodajali prašiče za smešno nizko ceno. Marsikje so šli spat z mrakom ali so si pa svetili s trsko, kakor v srednjem veku.

Pavelčev Tone je takrat imel v hlevu enega konja, kravo in enoletno telico. Ker je imel dvolastniško obmejno legitimacijo, se je zgovoril s Pivčanom, da mu bo pripeljal konja. Pod Italijo so bile višje cene za konje, kakor v stari Jugoslaviji. »Če ga prodam, bom za ta denar lahko kupil v Varaždinu dva lepa konja«, je dejal očetu.

Oče mu je pa odvrnil: »Tone, pusti mejo pri miru. Kamor se obrneš, se te drži smola. Menda je tisto

Požig Podcerkve med italijansko ofenzivo; takrat je gorela tudi hiša Pavelčevega

z anom

tihotapstvo za vedno pokopano.«

»Poizkusil bom srečo.«

V fašističnem zaporu

V temni, sneženi novemberski noči 1933. leta je sam jahal konja. Gozdove je dobro poznal še iz mladosti. Onkraj meje se je pa kmalu znašel pred šestorico financarjev. Ujeli so ga in zaprli na jugu Italije. Tri leta je kot zapornik delal na riževih poljih. Surovi pazniki so ga pretepali. Vse to je močno vplivalo na Pavelčevega Toneta, ki je močno zasovražil fašizem in ves italijanski zaporniški sistem. Iz italijanskih suženjskih zaporov in prekomernega dela se je vrnil izčrpan in to v času, ko je bilo tihotapljenje konj čez mejo na višku, bolj kakor v letih 1919–1925. Kakšno noč je šlo čez mejo tudi po 80–120 konj. Notranjski tihotapci so bolj hrupno živeli, kakor v onem obdobju takoj po prvi svetovni vojni. Zrasel je nov rod fantov in mož, rod, ki se je rodil nekaj let pred prvo svetovno vojno. To se je pijančevalo, pelo, veseljačilo in ženskarilo! To se je na meji podkupovalo, tako jugoslovanske graničarje, katere so sestavljali Srbi in Bosanci, kot one na italijanski strani. Financarji, graničarji so bogateli in si na jugu države zidali hiše. Obogateli so samo nekateri notranjski tihotapci in prekupčevalci. Tudi žrtve so bile na meji. Padali so mladi fantje, polni načrtov. Streljalo se je tostran meje in onkraj meje. Padlega fanta – tihotapca je spremljalo na pokopališče 80–100 tihotapcev na okrašenih konjih. Spredaj je najmočnejši tihotapec na konju nesel slovensko zastavo. Po končanem pokopu zvestega tovariša, padlega za tihotapske ideje, so napolnili vaške gostilne in prepevali in pili za svojim zvestim tovarišem. Tako se je dogajalo v letih 1934–1935.

Pavelčev Tone je eno leto čakal, da je ozdravel od italijanskih zaporov. Po malem je kmetoval. Med tem je oče umrl. Preden je umrl, mu je dejal, da je vse na tem svetu varljivo, samo domača zemlja je poštena in zvesta. Če jo obdeluješ, ti da za skromno preživljanje. Še manj je dajala našim dedom in pradedom, ki pa niso poznali tujih dežel, razen vojakov, ki so kri prelivali po tujih deželah za nemške cesarje. Tako je govoril Tonetov oče preden je umrl. Čez leto dni je začel tudi Tone preganjati konje čez mejo. Bil je previden. Šel je s konjem čez mejo samo takrat, ko je vedel, da so na meji graničarji in financarji podkupljeni.

Toneta

Začela se je vojna

Bližala se je vojska. Italijani so v snežniškem in javorniškem območju v letih 1924–1936 sezidali na stotine utrdb. Jugoslovanski generalštab je začel zidati šele leta 1939 do marca 1941. Vendar so bile vse milijarde za utrjevalna dela vržena v vodo. Tako na jugoslovanski kot na italijanski strani. Brez strela so italijanski vojaki preplavili Notanjsko, Dolenjsko, gostilne so napolnili italijanski vojaki, domači so pa molčali. Začelo se je partizanstvo. Italijani so pomnožili postojanke. Začelo se je 19. oktobra 1941. leta. Padli so prvi italijanski vojaki. Noč in dan so hodile skozi notranjske vasi močne italijanske patrole. Začeli so zapirati ljudi, zasliševati, pretepati. Prišla je čudežna zelena pomlad na Notanjskem 1942. leta. Maja meseca 1942 je bila vsa Notranjska očiščena italijanskih vojakov. Nastajala so osvobojena ozemlja na Notranjskem in Kočevskem. Narodni odbori so delili grofovsko zemljo. Ali narodna oblast na Notranjskem in Kočevskem ni bila dolgo. Maj, junij, julij, Italijani so začeli ofenzivo z letalskim bombardiranjem partizanskih taborišč – 16. julija 1942. leta. Da so s svojo moderno oboroženo armado zasedli celo Notranjsko, so potrebovali skoraj ves julij. Borbe s partizanskimi oddelki, prekopane in z drevesi zasekane ceste, vse to je vplivalo na počasno napredovanje italijanskih oddelkov, tako fašističnih kakor redne armade. Goreče vasi, streljanje talcev, ropanje, odpeljavanje tisočev ljudi na Rab, Gonars, Renici, to je delala zločinska Mussolinijeva sodrga. In Notranjska le ni klonila. Samo malodušni ljudje so se predajali, obupavali in klecnili.

Po končani ofenzivi je Pavelčev Tone sklenil, da bo s celo družino zapustil dom. Neke temne noči je zvezal z verigo vse tri krave. Tri hčerke, Ano, Tino, Mijo in ženo Julo, vseh pet članov družine je vzela noč. S seboj so vzeli najnujnejše. Drugi dan je zagorel dom Pavelčevega Toneta, dom, ki so ga Tonetovi pradedje zidali v šestnajstem stoletju za časa kmečkih uporov. To so drug dan gledali partizani Pavelčevega Toneta s celo družino in s kravami. Kmalu za njim je še več drugih družin prispelo k Belim vodam, kjer so si naredili svoje taborišče, postavljeno iz lesenih brun. Vsi otroci v taborišču so od šestega leta starosti dalje nosili krompir iz babnopoljskih njiv dve uri daleč v taborišče. Pripraviti so morali zalogo za zimo. Pavelčev Tone je pa hodil v zasede, akcije, patrole, kakor drugi partizani. Otroci v gozdu niso pogrešali domače vasi. Plezali so po drevesih, lovili veverice, lovili po duplih debele, mestne polhe. Po gorah posebno pa po notranjskih dolinah je premnogo noči treskalo s topovi, mitraljezi, minometi in puškami. Bela garda je začela dvigati glavo. Po nekaterih zvonikih so si postavili opazovalnice in mitraljeska gnezda.

Prihajala je zima in skrb za obutev in toplo obleko. V taborišču je bilo več kot sedemdeset ljudi, žena, otrok, dedov. Nekega decembrskega dne so domači belogardisti ob močni podpori italijanskih vojakov napadli civilno partizansko taborišče. V taborišču so imeli samo nekaj pušk, katere so imeli partizani – invalidi. Vse se je razbežalo in reševalo iz napadenega taborišča. Ubili so samo enega jetičnega bolnika, Toneta Avsca, drugi so se rešili. Belogardisti so junaško jurišali na leseno taborišče, ga zažgali in uničili borno zalogo hrane. Pavelčev Tone se je z dvema tovarišema zadnji umikal in zadrževal belogardiste, da niso preveč rinili naprej. Snežno noč so preživeli pod smrekami ob tabornih ognjih, daleč od požganega taborišča.

Postavili so si novo taborišče in gladovali vso zimo. Živeli iz dneva v dan. Hodili v dolino po hrano, trosili letake, skratka delali so. Spomladi 1943 so se premaknili v Belo krajino. Delali so po kmetijah in se tako preživljali. Pavelčev Tone je bil v četi. Delal je tisto, kar je delal vsak drug partizan. Hodil v zasedo, akcije, patrole. Tu in tam je obiskal svojo ženo in tri hčerke.

Vesti z evropskih in svetovnih bojišč je bilo vedno več. Bile so to dobre vesti o napredovanju in zmagah Rusov nad Nemci. Angleško in amerikansko bombardiranje nemških mest. O partizanskih uspehih v Bosni, Liki, Kordunu, Črni gori. O slovenskih partizanskih zmagah. Vse to je utrjevalo in navduševalo staro in mlado v gozdovih in vaseh. Največje veselje je vladalo med partizani tisti dan, ko so dali Italijani brco Mussoliniju. Nič več ne bo govoril z balkona beneške palače. Nikdar več! Prišla je kapitulacija Italije. Še so bile borbe. V eni od takih borb je padel Pavelčev Tone, oni, ki je sovražil italijanske fašiste, kakor malokdo. Vdova Jula se je sama, brez moža, vračala na požgani dom, ki so ga požgali italijanski »kulturonosci«. Pavelčev Tone je za vedno ostal v Beli krajini.

Matevž Hace

V Dešnu, 22. julija 1978

Pred petintridesetimi leti je bila v Osoletovi domačiji pokrajinska konferenca KPS za Štajersko

Vinko Osole z ženo pred domačijo, ki je gostila udeležence konference: »To je za naju najsrečnejši dan!«

Mitja Ribičič, predsednik RK SZDL Slovenije: »Tudi danes živimo v času preizkušenj... Svoboda ni nekaj darovanega!«

Dore Ribič, predsednik sveta krajevne skupnosti Velika vas–Dešen: »Naši ljudje so se na proslavo pripravljali z zanosom, kakršnega poznamo iz dni narodnoosvobodilnega boja!«

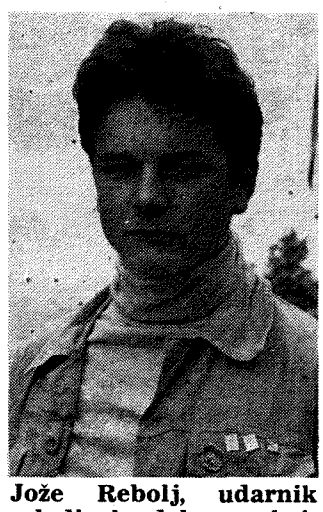

Jože Rebolj, udarnik mladinske delovne akcije »Peče 1978«: »Ni pomemben samo vodovod, ki smo ga zgradili, pomembno je tovarištvo!«

Slavka Skrinjšček, nekdanja obveščevalka; je ena izmed najbolj prizadevnih krajank Velike vasi–Dešen.

Tekst: in foto: GARBAJS

IMELI SMO LJUDI

Stane Pajk-Stojan

Na ljubljanskih Žalah smo se poslovili od Staneta Pajka-Stojana, starega komaj 55 let. Doma je bil v Ravnah nad Cerknico. Že leta 1941 se je vključil v OF, maja leta 1942 pa je odšel med partizane v Šercerjevo brigado. Ranjen je bil v borbi na Turjaku.

Jože Lavrič

Konec lanskega leta je umrl Jože Lavrič. Rodil se je leta 1923 v Loškem potcku v vasi Travnik. Leta 1942 se je povezal z mladinsko organizacijo in deloval kot mladinski aktivist. V NOV je stopil leta 1943 v Prešernovo brigado. Bil je nosilec več odlikovanj.

Jože Čerin-Peter

Jože Čerin se je rodil leta 1923 na Dolu pri Borovnici. Vojna ga je zatekla doma. Maja leta 1942 je postal sekretar rajonskega odbora OF za Borovnico ter član okrožnega komiteja. Bil je aretiran in zaprt v Ljubljani, Padovi, Ferari in Ankoni od koder se mu je posrečilo leta 1942 pobegniti. Istega leta je prevzel dolžnost komisarja 1. kraške čete, bil je komisar Gradnikove brigade, šef odseka za zveze 9. korpusa, komisar 16. Vojkove brigade, šef operativnega odseka 17. brigade Simona Gregorčiča. Bil je nosilec spomenice 1941. Po osvoboditvi je živel v Beogradu in opravljal pomembne naloge. Umrl je julija leta 1977 v Beogradu.

Marija Turšič

Mnogo prezgodaj je umrla Marija Turšič. Rodila se je leta 1918 v vasi Bločice. Za časa NOB je bila vsa njena družina kot sama na strani naprednih ljudi. Kot žena mlinarja je veliko pomagala s hrano partizanom, njen mož pa je bil v partizanih.

Andrej Rutar

V Tolminskih Ravnah smo se poslovili od najstarejšega sovaščana, Andreja Rutarja. Rodil se je na mali kmetiji leta 1895. V prvi svetovni vojni se je boril na soški fronti, kjer je prišel v italijansko ujetništvo. Šele leta 1919 se je vrnil domov. Za časa NOB je postal tajnik krajevnega odbora OF in NO odbora. Naj mirno počiva na tolminskem pokopališču ob Soči.

Jože Ruparčič

Jože Ruparčič se je rodil leta 1907 v Retjah v Loškem potoku. Leta 1942 se je vključil v organizacijo OF in deloval na terenu do leta 1944, ko je vstopil v Levstikovo brigado. Boril se je na Dolenjskem in Ribniškem področju vse do osvoboditve. Za vojne zasluge je bil odlikovan.

Marija Čop

V 69 letu starosti je umrla Marija Čop iz Plavškega rovta. Bila je žena umrlega partizana, aktivistka NOV. Ohranili jo bomo v lepem spominu.

Stane Montanič

Aprila letos je po težki bolezni umrl v 57 letu starosti Stane Montanič, šofer avtobusa podjetja SAP iz Ljubljane. Rodil se je na Primorskem. Leta 1939 je bil mobiliziran v takratno italijansko vojsko in po nekaj mesecih poslan na afriška bojišča. Tik pred kapitulacijo Italije se je predal zaveznikom, kjer je vzpostavil stik z organizatorji NOV. Leta 1944 se je vključil v prvo prekomorsko tankovsko brigado, kjer je sodeloval pri osvobajanju vsega hrvaškega in slovenskega primorja ter Trsta. Bil je večkrat odlikovan.

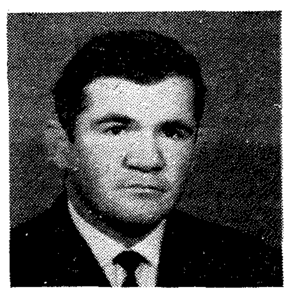

Mihajlo Cvitkovič

Mihajlo Cvitkovič se je rodil leta 1924 v vasi Tribuče pri Črnomlju. Za OF je akivno delal od leta 1942, in bil interniran na otok Rab. Po kapitulaciji Italije se je priključil Rabski brigadi, pozneje pa je bil na relejni postaji 7. korpusa kurir. Bil je odlikovan. Pokopali smo ga v Grosupljem.

Johan Škvarča

Februarja leta 1942 je bil prisilno mobiliziran v italijansko vojsko. V Siciliji so ga zajeli zavezniki in odpeljali v Afriko, kjer je prostovoljno odšel med partizane. Boril se je v Dalmaciji, Bosni tja do Trsta. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost. Pokopali smo ga na pokopališču v Podkraju.

Jožefa Lakner

Decembra lanskega leta smo na žalskem pokopališču pokopali Jožefo Lakner, ki se je že meseca avgusta leta 1941 vključila v NOG. Zbirala je hrano in sanitetni material ter skrbela za ranjence.

Mario Babič

Rodil se je leta 1921 v Piranu. Bil je aktivist na Koprskem in Bujskem ozemlju od kapitulacije Italije pa do osvoboditve. Zaprt je bil v tržaških zaporih Coroneo. Pokopali smo ga aprila v Piranu.

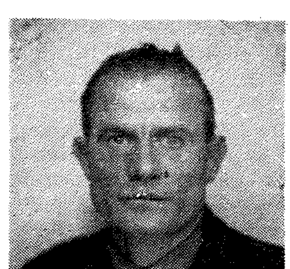

Martin Rozman

Na pokopališču v Grosupljem smo pokopali Martina Rozmana, ki se je rodil leta 1926 v vasi Boldraž pri Metliki. Bil je aktivni borec NOV v Cankarjevi brigadi. Za svoje zasluge v NOB je bil dvakrat odlikovan.

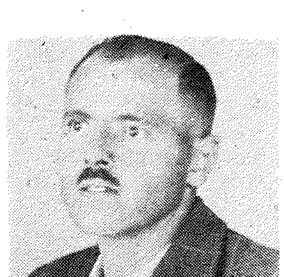

Jakob Aubreh

Na pokopališču v Pirešici smo marca pokopali Jakoba Aubreha. Za časa NOB je aktivno in organizirano delal za OF na področju Pirešice.

Rudolf Kolenc

V začetku aprila je umrl član ZB NOV Nove Jarše, Rudolf Kolenc. Ker je bil zaveden Slovenec na Primorskem ni dobil stalne zaposlitve, služil je italijanski vojski v specialnem bataljonu na Siciliji. Po ujetništvu v zavezniškem taborišču se je leta 1944 vključil v 4. prekomorsko brigado. Bojeval se je v Dalmaciji. Po osvoboditvi se je vrnil domov v svojo rodno vas Lokve, nato se je zaposlil na Jesenicah in v Ljubljani.

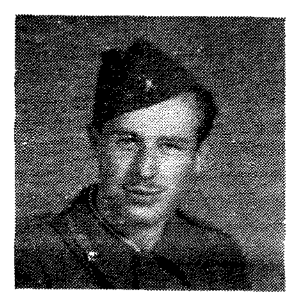

Jože Lož-Miloš

V 57 letu starosti je umrl Jože Lož. Na svojem terenu se je med prvimi vključil v NOB, spomladi leta 1943 pa je vstopil v Kamniško-zasavski bataljon. Kasneje je bil v Glavnem štabu NO in POJ Slovenije. Bil je tudi borec 14. divizije, svobodo pa je dočakal na Primorskem. Po osvoboditvi je bil demobiliziran kot težek VVI. Pokopali smo ga na domžalskem pokopališču.

Bernard Jemec

Minilo bo leto dni odkar nas je zapustil Bernard Jemec. Rodil se je leta 1913 v zavedni kmečki družini. Napredna misel cele družine je tudi njega pritegnila, da se je že spomladi leta 1942 vključil v NOG. V domači hiši na Katariji je imel čevljarsko delavnico in postal partizanski čevljar.

Filip Sodja

Prve dni februarja smo borci na Blejski Dobravi pokopali Filipa Sodjo, delavca-železarja, intendanta 3. bataljona Prešernove brigade. Rodil se je leta 1909. Borci NOV in krajani ga bomo ohranili v lepem spominu.

Štefan Ambrožič

Decembra lanskega leta je po dolgotrajni bolezni umrl Štefan Ambrožič, ki se je rodil leta 1913 v Kovorju pri Tržiču. Že leta 1942 je začel delati za OF za kar je bil odlikovan z medaljo zaslug za narod II. stopnje.

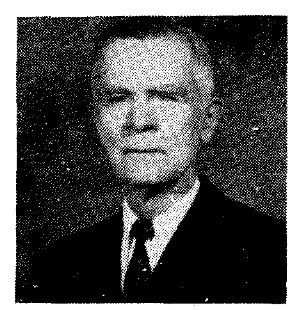

Ivan Majnik

V starosti 82 let je v Idriji umrl Ivan Majnik, gozdni delavec in rudar v pokoju. NOG se je pridružil že leta 1942, za kar je bil zaprt in interniran. Njegovo edino hči, znano Štefko Majnik so Nemci zverinsko umorili, kot partizana sta padla tudi dva brata. Za svoj prispevek, ki ga je dal za osvoboditev je bil odlikovan.

Marija Berčič

Februarja letos je umrla v 91. letu starosti Marija Berčič, Bižarjeva mama iz Stare Loke. Rodila je šest otrok. Okupator ji je vzel sina Janka in hčerko Minko in ju odpeljal v taborišče v Nemčijo. Sin Lojze je bil partizan že od leta 1942, France pa je padel leta 1944. Bila je zavedna in poštena žena.

IMELI SMO LJUDI IMELI SMO LJUDI IMELI SMO LJUDI IMELI SMO LJUDI IMELI SMO LJUDI IMELI SMO LJUDI

Slovenci na fronti v Sremu

Na fronti v Sremu se je kot strnjena enota boril tudi Slovenski (5.) bataljon I. Krajiške proletarske brigade. Ustanovljen je bil 26. 11. 1944 v Beogradu. V njegovem sestavu so se nahajali pretežno slovenski izgnanci, ki jih je okupator 1941. leta pregnal v Srbijo, pa tudi tisti Slovenci, ki so živeli v Srbiji že pred vojno. Med njimi so bili mnogi Primorci in Istrani, ki so se umaknili v Srbijo pred fašizmom in so že 1927 ustanovili v Beogradu društvo »Istra, Trst, Gorica«, pa tudi tisti Istrani in Primorci, ki so odšli po kapitulaciji Italije k partizanom ali pa so prišli v nemška ujetniška taborišča.

Tradicije tega bataljona utrjuje in razvija Odbor Slovenskega bataljona I. Krajiške brigade, ki ima svoj sedež v Ljubljani, pododbore pa v Ljubljani, Celju, Mariboru in Beogradu. Svoj domicil ima v občini Krško. Organizacijsko je vezan tudi na Sekcijo borcev NOV I. Krajiške proletarske brigade v Beogradu.

Odbor ima v svojem programu, med drugim, zbiranje zgodovinskega in spominskega gradiva ter osnovnih podatkov o padlih in preživelih borcih, ki bodo uporabljeni za pisanje Monografije, Zbornika spominov in Spomenice ter za izdajo albuma vojnih fotografij brigade. Kljub vsestranskemu poizvedovanju odboru še ni uspelo dobiti podatkov za naslednje padle oziroma pogrešane borke in borce:

Aleš Alojza Franc roj. 1925 v Beogradu; Auguštin Tomaža Stanko roj. 25. 10. 1916 v Gornji Radgoni; Babić Slavko roj. 1922 v Prijedoru; Bavdek Štefana Stojan roj. 23. 3. 1926 v Ljubljani; Bezenšek Jožefa Drago roj. 1924 v Slovenskih Konjicah; Bizjak Štefana Bernard roj. 16. 1. 1909 v Dolnji Otlici-Ajdovščina; Bole Antona Zdravko roj. 7. 10. 1910 v Trstu; Bozovičar Pavla Rado roj. 15. 10. 1920 v Škofji Loki; Bratina Radomira Ladislav roj. 1927 v Linzu; Bulić Milana Pava roj. 1924 v Jutrogoštu-Prijedor; Buzolić Stjepana Nenad roj. 15. 12. 1923 v Splitu; Cerar Franc; Črnič Matije Nikola roj. 7. 12. 1915 v Dolenjcih-Črnomelj; Debenjak Štefana Pavel roj. 12. 7. 1915 v Šentjurju pri Celju; Dolinšek Emerika Zoran roj. 26. 6. 1922 v Rušah; Faj Jože; Ferlan Ivana Vojislav roj. 1924 v Beogradu; Ferluga Božena roj. 1926; Ferme Franc roj. 3. 10. 1904 v Brezju-Šmarje pri Jelšah; Franetič Jožefa Viktor roj. 21. 12. 1919 v Trstu; Franović Ivana Milivoj roj. 1916 v Opatiji; Gajzer Avgusta Ignac roj. 7. 9. 1922 v Ptuju; Guzelj Viktor roj. 21. 9. 1901 v Novi Oselici-Škofja Loka; Hribar Alojza Anton roj. 21. 6. 1907 v Podkorenu-Kranjska Gora; Juričič Dominika Anton roj. 8. 5. 1922 v Labinu-Pula; Kamšek Alojza Alojz roj. 1902 v Kočevju; Kefeler Petra Milorad roj. 1926 v Trstu; Keše Albin roj. 6. 6. 1912 v Celju; Klanjšek Ivan (Janko) roj. 1914 v Trnovcu-Ptuj; Kokot Jožefa Jakob roj. 7. 7. 1912 v Gorenjskem vrhu-Zavrč; Konič Josipa Mirko roj. 2. 1. 1921 v Šempasu; Koprivšek Franca Karlo roj. 4. 11. 1913 v Celju; Koren Albina Jože roj. 18. 2. 1926 v Zagorju; Kosmač Antona Stanislav roj. 1911 v Borštu-Koper; Kostić Dobrila; Košir Matije Lovro roj. 1900 v Kranju; Krajišek Ivan roj. 1914 v Trnovcu-Ptuj; Lenarčič Jožeta Ludvik roj. 13. 9. 1926 v Litiji; Magdič Jožefa Zlatka roj. 1927 v Mariboru, Marić Dobrosava Svetomir roj. 1912 v Nišu; Marković Miodrag-Mile roj. 1925 v Beogradu; Mlakar Jožef roj. 6. 1. 1906 v Pensilvaniji-ZDA; Mozetič Franca Franc roj. 20 12. 1922 v Bukovici-Nova Gorica; Pernarčič Alojza Ludvik roj. 1917 v Teharjih; Pirtoušek Dominika Dominik roj. 4. 8. 1916 v Pitomači; Porečnik Simona Jožko roj. 1923 v Slovenj Gradcu; Povhe Alojz roj. 15. 4. 1916 v Raki pri Krškem; Praznik Ivana Stanislav roj. 1912 v Trbovljah; Rak Dušan roj. 26. 6. 1923 v Mariboru; Rakovec Rudolfa Rudolf roj. 1914 v Ljubljani; Repenšek Antona Miloš roj. 12. 7. 1922 v Ljubljani; Rus Ivan roj. 19. 1. 1901 v Indriji ali 19. 4. 1909 v Preži-Kočevje; Senica Anton roj. 16. 2. 1920 v Trnovcu-Sevnica; Stegu Miro roj. 18. 12. 1916 v Stranah-Postojna; Strojnik Rudolf roj. 17. 4. 1915 v Farni vasi-Prevalje; Šumak Franc roj. 27. 10. 1912 v Gornji Radgoni; Tomše Alojza Slavko roj. 1. 3. 1928 v Beogradu; Trubić Darko roj. 1925 v Zagrebu; Vaid Franca Jože roj. 3. 4. 1906 v Rečici ob Savinji; Vajs Ivana Franc roj. 17. 7. 1924 v Litiji; Velikanja Alojza Ivan roj. 6. 6. 1925 v Paračinu; Vižintin Ivana Savo roj. 23. 4. 1922 v Savodnjah-Gorica; Vuga Franca Svetozar roj. 24. 11. 1914 v Trstu; Zorič Draga Branko roj. 1922 v Mariboru; Žohar Franca Franc roj. 29. 1. 1923 v Sv. Lovrencu pri Preboldu.

Odbor prosi vse svojce, prijatelje ali znance navedenih padlih oziroma pogrešanih, **da sporočijo Odboru Slovenskega bataljona I. Krajiške brigade, Vrtača 11, 61000 Ljubljana, svoje naslove, da jim bomo poslali v izpolnitev posebno vprašalno polo.** Obenem poziva odbor vse preživele borke in borce bataljona, ki odboru še niso poslali svojih naslovov, da to čimprej storijo, da bi bil seznam bork in borcev bataljona, ki bo tiskan v Spomenici brigade, čimpopolnejši.

Vabimo na Blegoš

Lovska družina Poljane nad Škofjo Loko bo postavila v Blegošu spominsko ploščo borcem Poljanske čete, ki so padli v veliki nemški ofenzivi avgusta 1942. leta v Blegošu.

Odkritje te spominske plošče s kratkim kulturnim programom **bo v nedeljo 6. avgusta 1978 ob 9. uri** ob vojaški cesti med Črnim kalom in Prvo ravnijo v Blegošu.

Lovska družina in Združenje borcev NOV Poljane vabita borce in aktiviste, lovce in prebivalstvo, zlasti mladino ter vse ljubitelje gora, da v čimvečjem številu pridejo na to svečanost. Še posebej vabimo k udeležbi svojce v tej ofenzivi padlih borcev Poljanske čete in preživele borce Poljanske, Škofjeloške in Selške čete Poljanskega bataljona iz leta 1942.

Zborno mesto za slovesnost je Črni kal nad Žetino ob 8,30 uri. Dovoz je možen po cestah:

– Poljane–Javorje–Žetina–Črni kal
– Gorenja vas–Hotavlje–Suša–Črni kal
– Železniki–Jesenovec–Martinj vrh–Črni kal

Po končani slovesnosti odkritja spominske plošče bo v planinski koči na Blegošu tovariško srečanje borcev Poljanskega bataljona in svojcev v tej ofenzivi padlih borcev poljanske čete. Borcem Poljanskega bataljona in svojcem v blegoški ofenzivi padlih borcev bodo, kolikor imamo njihove naslove, poslana vabila. Ker pa vseh naslovov nimamo, tem potom pozivamo in toplo vabimo vse prizadete, ki vabil ne bi dobili, da vsekakor pridejo na slovesnost in se udeleže tovariškega srečanja. Srečanje bi izkoristili tudi za razgovor o zbiranju zgodovinskega gradiva o Poljanskem bataljonu.

ZB NOV Poljane

Prosimo za podatke

Odbor VOS za revirje poziva in prosi vse tiste, ki so med vojno sodelovali z VOS na področju revirjev, če kaj vedo o akcijah VOS ter imajo v zvezi s tem kakšne dokumente, podatke ali gradivo, naj ga posredujejo omenjenemu odboru **oziroma ZZB NOV Trbovlje.**
Hvala!

Travnik vabi

OO ZSMS TRAVNIK VABI NA PRAZNOVANJE 22. JULIJA, DNEVA VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA IN 31. JULIJA, KRAJEVNEGA PRAZNIKA LOŠKEGA POTOKA, TER K ODKRITJU SPOMINSKEGA OBELEŽJA IN OTVORITVI SPOMINSKE BRUNARICE KURIRSKI RELEJNI POSTAJI TV 11, KI BO V NEDELJO 30. JULIJA OB 10. URI, PRI MALNIH V TRAVNIKU – LOŠKI POTOK.

Poziv

Borce NOV – neposredne udeležence bitke za ranjence na Neretvi novembra 1943. leta – ki stalno prebivajo v SR Sloveniji, prosimo, da sporoče **republiškemu odboru ZZB NOV Slovenije Ljubljana, Vrtača 11, do 1. 9. 1978 naslednje podatke:**

1. priimek in ime
2. datum in kraj rojstva
3. udeleženec NOV od leta
4. nacionalnost
5. v kateri brigadi NOV je bil
6. kdo je bil komandir in komisar čete
7. točen naslov stalnega bivališča
8. druge podatke.

Tovariši, javite se!«

Prosiva preživele borce in borke, ki so poleti 1942 taborili na Rupah nad Kajndolom in Žažarjem in so imeli v naši hiši večkrat sestanke ob večerih. Sestankov so se udeleževali tudi vaščani. Bilo je 19. marca 1943, vroč dan je bil, smo pili sadjevec kar iz soda, ki je tekel iz soda kar v škaf – da ste se prej odžejali. Presenetili so vas Italijani in beli z bližnjega hriba. Zvečer ste se vrnili in pojedli hrano, ki smo vam jo skuhali.

Prosimo vse, ki ste se zadrževali v teh krajih, da se oglasite na naslov: **Franc in Zofija Malavašič, Podlipa 33, p. Vrhnika.**

Iščem Štefana Nagliča

Prosim za naslov Štefana Nagliča, ki je bil v letih 1944/45 na terenu v Zagradcu na Dolenjskem. Zadrževal se je pri vodovodu Globočec. Če je še živ in če bo prebral te vrstice, naj se javi na naslov: Terezija Bajt, Trubarjeva 55a, p. Celje.

Komunalno podjetje
KOMUNALA,
Ribnica

Opravlja vse vrste komunalnih uslug

PRAVNA POSVETOVALNICA

Različne pokojnine

K. F., Dravograd

Vprašanje: V lanskem letu ste brali, da znaša borčevska pokojnina 4066,36 din mesečno, vi pa ste tedaj prejemali samo 3324,87 din. Zanima vas ali dobijo vsi borci enake pokojnine, pri čemer pripominjate, da imate dvojno štetje priznano od leta 1944.

Odgovor: Vsi borci nimajo enakih pokojnin. Pri posameznikih so pokojnine odvisne od višine njihovih osebnih dohodkov pred upokojitvijo, pri tem pa so borci s priznano posebno dobo pred 9. 9. 1943 na boljšem, saj imajo zagotovljeno pokojninsko osnovo v višini povprečnega mesečnega osebnega dohodka delavcev v SRS, povečanega za 17,6%. Ker v to skupino ne spadate, je vaša pokojnina očitno nekoliko nižja od pokojnin borcev NOV pred 9. 9. 1943.

Zdravstveno varstvo voj. invalida

I. L., Podnanos

Vprašanje: V svojem dopisu sprašujete ali morajo tudi vojaški invalidi plačevati zdravstvene usluge in še posebej ali je mogoče doseči priznanje višje stopnje invalidnosti.

Odgovor: V novem sistemu zdravstvenega varstva plačujejo uporabniki doplačila (participacijo) k stroškom za posamezne oblike zdravstvenega varstva. Plačevanja participacije pa so določene kategorije zavarovancev oproščene; med ostalimi tudi vojaški invalidi. Kar pa se tiče povečanja stopnje vojaške invalidnosti oz. spremembe odstotka vojaške invalidnosti, jo je mogoče doseči, če so nastale pri invalidu spremembe, postopek pa je treba sprožiti z zahtevo pri pristojnem občinskem upravnem organu.

Kdaj se lahko upokojite

F. F., Nova Gorica

Vprašanje: Posebno dobo imate priznano v dvojnem trajanju od oktobra 1944 dalje, določeno dobo pred tem pa imate priznano v enojnem trajanju. Stari ste 52 let in ste 40% vojaški invalid, skupno pa imate 28 let delovne dobe. Zanima vas, kdaj se boste lahko upokojili, koliko vam bodo odbijali in kako se bo izračunala pokojnina.

Odgovor: Ker nimate priznanega dvojnega štetja pred 9. 9. 1943 se boste lahko upokojili šele, ko boste dopolnili starost 60 let, oziroma ko boste dopolnili 40 let pokojninske dobe. Ker to še ne bo tako kmalu, vam glede na slabo zdravstveno stanje, ki ga navajate, preostane le invalidska upokojitev.

Ortopedski pripomočki

G. I., Ilirska Bistrica

Vprašanje: Ste vojaški vojni invalid in prejemate več vrst ortopedskih pripomočkov. Ker ste bili ranjeni v glavo, ste upravičeni tudi do usnjene kape oz. kučme. Prejšnja leta ste za ortopedske pripomočke dobili naročilnice in ste jih lahko nabavili v katerikoli trgovini. Sedaj pa za nekatere pripomočke dobite denar; tako za kučmo nakažejo 300 din, čeprav stane več kot 600 din in morate razliko pokriti sami. Zanima vas ali je tako prav.

Odgovor: Po pravilniku o oskrbovanju vojaških invalidov s protezami, ortopedskimi in drugimi pripomočki, pomožnimi in sanitarnimi pripravami (Ur. list SFRJ št. 8/77) dobijo upravičenci za pripomočke, ki se ne izdelujejo po meri, pavšalno nadomestilo. Sem spada tudi usnjena kapa, kakršno potrebujete, in je torej s takim načinom plačevanja vse v redu.

Povračilo takse

A. S., Lesce

Vprašanje: Ste vojaški invalid s 40 odstotno invalidnostjo in vas zanima ali ste opravičeni plačila za registracijo vozila in pristojbine za javne ceste.

Odgovor: Enkrat v koledarskem letu imajo pravico do povračila zneskov, ki so jih plačali na račun pristojbine za javne ceste pri rabi motornih vozil ter na račun upravnih taks za registracijo tisti lastniki motornih vozil, ki so vojaški invalidi I. do IV. skupine ter vojaški invalidi V. in VI. skupine z okvaro spodnjih okončin. 40 odstotna invalidnost pomeni, da ste invalid VIII. skupine, tako da te ugodnosti niste deležni.

Kovinsko podjetje

imko 30

Ljubljana, Kamniška 41

Tel. 310-866

izdeluje po lastnih in tujih projektih:

- jeklene nosilne konstrucije v visokih gradnjah,
- žerjave in žerjavne proge,
- jeklene cestne mostove,
- vrata, okna in predelne montažne stene v posebni secco izvedbi,
- balkonske in stopniščne ograje,
- regale za skladišča,
- ventilacije ter žaluzije in ostale ključavničarske izdelke.

brest cerknica

industrija pohištva Jugoslavija
telefon 061/791-200 telex 31-167

dnevna soba zala

izdelke si lahko ogledate in kupite v:

salonu pohištva brest cerknica
v prodajalni brest, v Mariboru
kneza koclja 6
v vseh specializiranih trgovinah s pohištvom

agroobnova

61001 Ljubljana • Slovenčeva 93 • Jugoslavija

AGROOBNOVA

gradnje in melioracije n. sol. o.
LJUBLJANA, SLOVENČEVA 93
Telefon 344-461

1. a) Graditev vsakovrstnih:
   – poslovnih objektov družbenega standarda za trg,
   – industrijskih objektov, objektov živilskopredelovalne industrije, objektov za proizvodnjo močnih krmil, hladilnic, silosov in skladišč,
   – kmetijskih gospodarskih objektov in kompletnih proizvodnih centrov.
   b) Izvajanje nizkih gradenj – cest s pripadajočimi cestnimi objekti, ureditev okolice, kanalizacij, vodovodov in drugih komunalnih instalacij:
1. adaptacije obstoječih objektov,
2. opravljanje vseh potrebnih zemeljskih del za osnovo nasadov in melioracij na podlagi načrtov,
3. pomoč pri določanju in organiziranju primernih kompleksov za skupno obnovo sadovnjakov in vinogradov ter nudenje strokovne pomoči glede načina obnove in izbire primernih podlag in sort,
4. opravljanje geometrskih posnetkov zemljišč in izdelovanje ustreznih načrtov za obnovo vinogradov in sadovnjakov, za opravljanje melioracij ter za gradnjo naprav za vodno preskrbo v vinogradih in sadovnjakih,
5. opravljanje prevoznih uslug in izposojanje gradbene mehanizacije,
6. organizacija in izvedba inženiring poslov v gradbeništvu,
7. organizacija in izvedba del nizkih gradenj, opravljanje remontnih in servisnih uslug gradbene mehanizacije in izdelava rezervnih delov.

SLOVENIJAPAPIR –

PAPIROGRAFIKA

moša pijadejeva 5/V, Ljubljana

p.o.

trgovina na veliko izvoz-uvoz
zastopstva tujih firm

Še o »BRATSTVU IN ENOTNOSTI 1978«, osmem srečanju ZRVS Jugoslavije

Takšnih prireditev si še žele

Prve dni julija so v občinah koroške regije imeli na obisku goste iz treh regij sosednje SR Hrvatske in to rezervne starešine iz bjelovarske, osiješke in varaždinske regije.

Na slovesni večerji prirejeni za goste je navzoče pozdravil in informiral o občinah koroške regije predsednik sveta koroških občin Rudi Vrčkovnik. Gosti in gostitelji so izmenjali spominska darila. V sproščenem pogovoru, ki je potekel po večerji v zelo ugodnem vzdušju in razpoloženju, so se udeleženci srečanja zadržali do poznih večernih ur.

Drugi dan obiska, 3. julij, je bil res zelo pester in bogat. Gostje so si ogledali marsikatero znamenitost posameznih občin. V radeljski je bil njihove pozornosti deležen kmečki turizem, v Dravogradu so se oddolžili spominu na žrtve fašističnega terorja ob spomeniku ob bivši gestapovski mučilnici. V Slovenj Gradcu so položili venec pred grobnico s posmrtnimi ostanki 327 padlih borcev, herojev in žrtev NOV 1941–1945 v Mislinjski dolini, med drugimi heroja Rada Iršiča, Franje Vrunča ter RonkaMavserjaV muzeju ljudske revolucije je pred panoji o sklepnih bojih gostom spregovoril tovariš Ferdo Fišer. Ogledali so si še Šolski center Slovenj Gradec. V gostišču »Belvi« je med gosti in gostitelji povezal pogovor o izkušnjah pri delu ZRVS v Slovenj Gradcu in občinah bjelovarske regije. Gostje so se zanimali za naše uspehe v šolstvu, zdravstvu in gospodarstvu, ki so nastali na podlagi zbranih finančnih sredstev iz samoprispevka.

Popoldne so obšli občino Ravne. Najprej so imeli kosilo v Nami, nato izlet do Kotelj, rojstne vasi Prežihovega Voranca ter zgodovinskega Rimskega vrelca, nato pa so odšli v Črno, kjer so gosti iz osiješke regije položili venec pred spomenikom NOB. Ogledali so si tudi Žerjav in Mežico. Na Poljani prizorišču zadnjih bojev v drugi svetovni vojni, je o poteku bojev med enotami 4. operativne cone na eni strani ter močno skupino Nemcev in kvizlingov na drugi spregovoril rezervni polkovnik Pajo Grubelnik.

Ves dan pa so potekali sproščeni pogovori v dvoje ali v manjših skupinah med gostitelji in gosti o delu zveze rezervnih starešin pri nas in v občinah in regijah SR Hrvatske.

Dnevni program je bil sklenjen z večerjo in tabornim ognjem v obmejni vasici Šentanjel. Program ob tabornem ognju so izvajali člani moškega pevskega zbora »Šentanjeljski pavri«. Predstavnik gostov, predsednik regijskega odbora ZZB NOV iz Bjelovara, se je na tem mestu v imenu gostov zahvalil gostiteljem za bogat, pester in topel sprejem.

Naslednji dan – 4. julija na dan borca – zgodaj zjutraj so gosti, katerim se je pridružil še avtobus rezervnih starešin iz občin koroške regije, skupno nadaljevali pot po programu zveznega srečanja ZRVS Jugoslavije »Bratstvo in enotnost 78« v Predstrugo pri Videm–Dobrepolje.

ADOLF ANKON

Obilo zahval slovenskim gostiteljem

V okviru osmega tradicionalnega srečanja ZRVS Jugoslavije, »Bratstvo in enotnost 1978« je Maribor obiskalo enaindevetdeset rezervnih vojaških starešin iz Srbije (timoške, smederevske in podonavske regije) ter iz vseh občin Beograda.

Mariborski predstavniki so jih pričakovali pred motelom v Podlehniku, nato si ogledali Maribor in njegove znamenitosti. Zvečer jih je sprejel v domu JLA Rafael Razpet, predsednik mariborske občinske skupščine. Naslednji dan so si ogledali v muzeju NOB razstavi: »Štajerska in Koroška v NOB« in »Ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa komunistične stranke Slovenije in prihoda tovariša Tita na čelo partije«. Tam jim je Mirko Fajdiga, kustos muzeja, govoril o predvojnem naprednem gibanju v Mariboru, o narodnoosvobodilni vojni ter o terorju, ki ga je izvajal nemški okupator na spodnjem Štajerskem in na Gorenjskem. Potem so se ustavili v tovarni dušika Ruše in se odpeljali na poslednje bojišče Pohorskega bataljona in na Osankarico, kjer so si prav tako ogledali stalno razstavo o partizanstvu na Pohorju in prisluhnili izvajanju Mirka Fajdige, enega izmed zelo dobrih poznavalcev in zbiralca gradiva o pohorskem partizanstvu. Zatem so odšli še v Slovensko Bistrico, kjer so bili gostje tamkajšnje občinske skupščine. Drugi dan pa so se odpeljali na republiško proslavo dneva borca v Dobrepolje.

Rezervni vojaški starešine iz Srbije so bili nad pozornostjo gostitelja, ogledom krajev in razstav ter sploh nad celotno organizacijo zelo zadovoljni in izrekli so nič koliko zahval. Med udeleženci so bili tudi taki, ki so doživeli konec vojne kot borci v enotah JLA v nekaterih krajih Slovenije.

DRAGO MIKLAVC

Tudi v Predstrugah – nepozabno

Na minulem 8. srečanju rezervnih vojaških starešin Jugoslavije, ki je bilo tokrat v Sloveniji za dan borca, so bili za Bežigradom gostje iz Mostarja, Trebinja, Livna in okolice.

Predstavniki občinske konference ZRVS Bežigrad so svoje goste pričakali 2. julija v motelu Turist v Grosupljem. Tam je bil obenem tudi svečan sprejem za vse goste iz ljubljanske regije. V nagovoru je goste pozdravil Franjo Kranjc, nakar so učenci osnovne šole iz Grosuplja izvedli krajši kulturni program, dekleta pa so gostom pripela rdeče nageljne. V spremstvu domačinov so gostje odpotovali proti Ljubljani in se nastanili v dijaškem domu vojaške gimnazije Franc Rozman-Stane.

Zvečer je za goste priredil sprejem predsednik občinske skupščine Janez Rigler, ki je v svojem govoru orisal gospodarsko, geografsko, družbenopolitično in splošno stanje v občini Ljubljana-Bežigrad. Sprejema so se med drugimi udeležili: Danilo Lepin, predsednik komisije za strokovno vojaško usposabljanje in idejnopolitično izobraževanje pri RK ZRVS Slovenije, Jože Šeme, predsednik OK ZRVS Bežigrad, Marko Kocjan, predsednik OK ZSS, in drugi. Gostiteljem se je za tople besede zahvalil Ščepo Šarič, rezervni polkovnik in nosilec partizanske spomenice, sedaj predsednik medobčinske konference RVS za regijo Hercegovina, 1945. leta komandant 2. bataljona 14. hercegovske brigade, ki je sodelovala pri osvoboditvi Ljubljane, Škofje Loke, Kranja in Tržiča vse do tunela na Ljubelju. V svojem govoru je poudaril, da je sedaj drugič v Sloveniji in da se v Bosni in Hercegovini, dobro zavedajo, kakšne borbe vodimo v Sloveniji za priznanje narodnostnih pravic Slovencev na Koroškem in Hrvatov na Gradiščanskem, ki so tudi po II. svetovni vojni ostali v Avstriji in proti oživljanju nacizma v Avstriji.

Ob tej priložnosti je predsednik skupščine občine Ljubljana-Bežigrad, Janez Rigler podelil državna odlikovanja rezervnim vojaškim starešinam, s katerimi jih je odlikoval predsednik republike za njihovo večletno aktivno delo v organizaciji RVS. Odlikovanja so prejeli naslednji tovariši:

red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem Alfonz Cestnik, red dela z zlatim vencem Viktor Ramovž, red zasluge za narod s srebrno zvezdo Djordje Zakič, red za vojne zasluge s srebrnimi meči Cvetko Devetak, Drago Dovč, Anton Piskar in Franc Rozman, medaljo za vojaške zasluge Anton Bambič, Vasja Butina, Gvido Deržaj, Dominik Hajdinjak, Marjan Jelen, Husnija Kekič, Anton Murgelj, Emanuel Pavčič in Ivan Planinšič.

Drugi dan so si gostje ogledali Ljubljano. Vsi so bili navdušeni nad razvojem, čistočo in napredkom Ljubljane, posebno so spremembe opazili tisti tovariši, ki so prvič prišli v Ljubljano leta 1945. Ob 11. uri so gostje odpotovali skozi Bežigrad in Črnuče v Belinko v Šentjakobu. Med potjo sta jim o razvoju občine in mesta razlagala Viki Ramovž in Štefan Virag. Gostje so enako razlago dobili tudi prejšnji dan med vožnjo od Grosuplja do bivališča, obenem je vsak gost dobil v dar paket v katerem so med drugim bili, posebna izdaja revije Naša obramba, značke srečanja RVS Jugoslavije 78 in zbora divizij in korpusov NOV ob 35-letnici, lično izdelan prospekt občine Bežigrad z zemljevidom in kratkim opisom o geografskem, gospodarskem, družbenopolitičnem in splošnem razvoju občine, razni prospekti in zemljevidi Koroške, Primorske in drugih krajev Slovenije, in drugo. Med drugim so prejeli tudi knjigo o medvojnih dogodkih na Urhu.

V Belinki so goste sprejeli predstavniki podjetja in aktiva rezervnih vojaških starešin. Magister Marjan Cerar je gostom v kratki in jedrnati ter zelo razumljivi razlagi pojasnil delovanje Belinke in njenih obratov, ki letos proslavlja trideseto obletnico obstoja. Po tej razlagi so si gostje ogledali obrate Belinke. Nad razlago in nad vsem, kar so videli, so bili gostje zelo navdušeni. Po kosilu v prostorih restavracije je bilo delovno srečanje med gosti in gostitelji. Predsednik OK ZRVS Ljubljana-Bežigrad generalmajor Jože Šeme je podal obsežno poročilo o delu organizacije RVS na območju občine. Po tem poročilu se je razvila plodna in uspešna diskusija in izmenjava mnenj. Vsi so si bili enotni v tem, da je v bodoče potrebno še več medsebojnega sodelovanja, ne samo ob srečanju rezervnih vojaških starešin Jugoslavije, ampak na ravni občin in regij, ker bi tako laže izmenjavali izkušnje pri delu med seboj.

Kjerkoli so bili v gostih, so se udeleženci »Bratstva in enotnosti 1978«, osmega srečanja ZRVS Jugoslavije, poklonili spominu padlih; na fotografiji so gostje iz Bosne in Hercegovine na Urhu

Po končani izmenjavi mnenj, so se gostje zahvalili gostiteljem iz Belinke za vso izkazano pozornost. Nato so se odpeljali na Urh, kjer so najprej položili venec. O pomenu Urha za okupatorja in o vlogi klera pri organizaciji belogardistične postojanke na Urhu ter o dogodkih med NOV in o grozodejstvih belogardistov nad domačim prebivalstvom, je gostom spregovoril rezervni polkovnik Ivan Pezdirc. Goste so pretresla grozodejstva belogardistov nad domačim prebivalstvom, še posebno dogodki ob lipi, ki je v neposredni bližini spomenika. Velik vtis na goste je naredil tudi spomenik in cerkev, ki je edinstven spomenik-muzej pri nas na grozodejstva domačinov nad lastnimi brati med drugo svetovno vojno. Orisal jim je tudi delo in vlogo črne roke, nakar so si gostje ogledali cerkev in zapore v nekdanji mežnariji. Vsi pretreseni in obenem navdušeni nad spomenikom in okoljem ter muzejem, so se gostje vrnili v Ljubljano.

Zvečer je bila poslovilna večerja v Avtokampu Štern na Ježici. Večer se je razvil v prijetno medsebojno kramljanje in izmenjavanje mnenj in vtisov z dvodnevnega bivanja v Sloveniji. Med drugim sta izmenjala zdravici Jože Šeme in Ščepo Šarič. V svojih zdravicah sta še enkrat poudarila željo za še tesnejše sodelovanje in izmenjavo mnenj in izkušenj pri delu.

Na dan borca, 4. julija, so se gostje in gostitelji udeležili 8. zborovanja RVS Jugoslavije in zborovanja divizij in korpusov NOV Slovenije ob 35-letnici ustanovitve. Gostje so bili z zborovanjem zadovoljni, za dobro počutje pa so posebej hvaležni vsem organizatorjem srečanja in zborovanja, še posebej enoti podpolkovnika Vinka Grabnarja in sodelavcem za odličen partizanski golaž in pasulj. Iz Predstrug so se gostje z nepozabnimi spomini na tridnevno bivanje v Sloveniji vrnili v Bosno in Hercegovino.

STEVO JAVOR

Ivan Jan 16

Korenine in razvoj belogardizma in domobranstva na Gorenjskem

Da bi gorenjsko domobranstvo čimbolje delovalo, je bil v Kranju vzpostavljen posebni urad oziroma center gorenjskega domobranstva. Od tam so prihajala vsa navodila v postojanke in obratno. Center je bil podrejen KdS, ki je imel svoj sedež na Bledu.

V centru so bili imenovani tudi poveljniki in njihovi namestniki, posebej pa je bilo poudarjeno, da bodo v njem odločali tudi o ustanavljanju novih postojank. Center je uredil tudi centralno skladišče orožja in ostale vojaške opreme, s katero so oskrbovali domobrance.

Zelo zanimivi so odnosi in način poveljevanja. Poveljniki domobranskih postojank in njihovi namestniki so Dichtlu odgovarjali preko poveljnika oziroma šefa centra. Nemci so dovolili slovensko poveljevanje, vendar s pripombo, da morajo poznati tudi nemška povelja, ali, kakor pravi Dichtl, »vsak čas morajo biti pripravljeni prevzeti povelja v nemščini«. Tudi glede pozdravljanja so postali Nemci bolj popustljivi in so dovolili vojaško pozdravljenje brez fašističnega stegovanja roke.

Da bi bilo poveljevanje prožnejše, so posamezne postojanke spadale pod poveljstva tistih STAPO-izpostav oziroma SIPO uradnikov, kjer so bile posamezne postojanke, ki so jih oskrbovale z orožjem, hrano in denarjem. Čeprav so vsi ti napori hoteli kazati na zunaj nekakšno samostojnost domobranskih postojank oziroma njihovih poveljnikov, je Dichtl jasno govoril, da samostojne akcije niso dovoljene. Samostojne in nujne akcije so dovoljene le v sporazumu oziroma z vednostjo izpostave STAPO in sicer: a) pod vodstvom poveljnikov posameznih domobranskih postojank, toda z nalogo, ki jo da vodja izpostave STAPO, b) pod osebnim vodstvom vodje izpostave STAPO in s sodelovanjem vojakov izpostave STAPO ali policije, c) samostojne akcije (to je bilo zelo redko) pod vodstvom posameznih poveljnikov ali vodnikov domobranskih enot. O pomembnejših uspehih je bilo treba čimprej obvestiti vodjo izpostave STAPO.

Posebej je bilo naročeno, da hišnih preiskav, aretacij in zaplemb domobranske postojanke ne smejo izvajati brez vednosti oziroma ukaza gestapa. Čeprav domobranske postojanke ne bi smele samostojno delovati, se tega niso vedno držale in so si, če se je le dalo, jemale pravico do aretacij, hišnih preiskav, pretepanja, mučenja in ubijanja. Z veseljem so delali to tudi v prisotnosti policije.

Po Dichtlovem mnenju so domobranske posadke nastajale predvsem iz prostovoljcev. Poveljstvom postojank je bilo naročeno, naj bodo pri zbiranju moštva zelo pazljivi, zlasti še pri tistih domobrancih, ki bodo pazili na pomembne vojaške objekte in ustanove ter opravljali pomembna vojaška dela. Dovoljeno je bilo sprejemati tudi vojaške ubežnike iz nemške ali partizanske vojske, vendar jih morajo na izpostavi STAPO prej natanko izprašati in jim zagotoviti, da zaradi ubežništva ne bodo kaznovani. Dichtl še posebej omenja tiste, ki so najprej pobegnili iz nemške vojske k partizanom, nato pa spet pobegnili od partizanov. Tudi te je bilo po natančnem zasliševanju mogoče sprejeti v domobranske vrste.

To povelje tudi določa, kako naj bodo domobranci oblečeni. Nositi morajo sivo uniformo Sichercheits policije, vendar je bluza brez našivov, na gorski kapi pa je na levi strani prišit nemški orel. Da bi se razlikovali in med seboj poznali in da bi bili videti bolj »slovenska vojska«, je Gauleiter dr. Rainer gorenjskim domobrancem dovolil, da so na levem rokavu nosili znak slovenskega orla v belo-modro-rdeči barvi. Udarne čete so za razliko od drugih na levi strani ovratnika nosile še znak mrtvaške glave – kot SS.

Organizacija poveljstva oziroma štaba je bila zelo natančna, vendar je jasno govorila, da je bilo vodstvo gorenjskega domobranstva v eni osebi in sicer SS Obersturmbahnführerja, ki je bil KdS in SD na Bledu, sicer pa je bilo poveljstvo sestavljeno iz najbolj preizkušenih protipartizanskih organizatorjev.

Vodja in poveljnik gorenjskega domobranstva je postal SS Obersharführer Erich Dichtl, ki je imel sedež v Kranju. Vodja oziroma poveljnik za politično delo v gorenjskem domobranstvu je bil SS Obersturmführer Rudolf Messner, ki je bil takrat hkrati tudi šef izpostave SIPO in SD v Kranju. Messner je bil tako vodilni gestapovec v centru gorenjskega domobranstva, vsi trije gestapovci pa so bili visoki funkcionarji nemške SIPO in SD.

Slovenski oziroma gorenjski voditelji centra pa so bili: poveljnik centra (to naj bi bil nekak načelnik štaba) je bil Slavko Krek, ki je najtesneje sodeloval z Messnerjem in Dichtlom. Za načelnika vojaško disciplinskega oddelka je bil imenovan Marjan Fludernik, ki je skrbel za mobilizacijo in ustanavljanje enot gorenjskega domobranstva. Načelnik obveščevalne službe je postal Janez Ovsenik. Za načelnika policijsko-kriminalnega oddelka, posebej za probleme OF in NOV, je bil postavljen Milan Amon, ki je bil postavljen na to mesto zaradi svoje surovosti pri zasliševanju aretiranih. Načelnik oddelka za propagando pa je postal Alojz Perne. Poleg teh sta bila v centru še Franc Erpič, v začetku je bil poveljnik udarne čete v Kranju ter Franc Šenk-Kukovec iz Suhe, ki je bil Amonov namestnik.

Udarna četa in vse udarne čete, ki bodo še sestavljene, je bila podrejena neposredno poveljniku Dichtlu, ki jo je pošiljal tja, kjer je menil, da je najbolj potrebna. Pri tem so se domobranci zelo približali partizanski taktiki – udariti in izginiti, zato je bila ta četa, ki se je pojavljala na različnih krajih, zelo nevarna.

Posebej moramo omeniti propagandno službo gorenjskih domobrancev, saj so vedno poudarjali, da je propaganda vsaj tako pomembna kot orožje. V svojih razpisih je šef propagandnega odseka v Kranju naročal vsem komandantom in propagandistom domobranskih posadk, naj nikoli ne pozabijo na učinke propagande. V ta namen so iz Ljubljane neprestano prihajale velike količine »Slovenskega doma«, »Črnih bukev« in drugega propagandnega gradiva. Vodja Alojzij Perne je bil pri tem delu tako vnet, da je propagandno gradivo tudi sam vozil iz Ljubljane ter ga razvažal po postojankah. Dokumenti kažejo, da je bil pred dokončnim formiranjem centra gorenjskega domobranstva šef propagandnega odseka Slavko Krek. Domobransko poročilo s podpisom šefa propagandnega odseka govori o velikem uspehu, ki so ga z vnetim razpošiljanjem časopisov v občinah Predoslje in Preddvor dosegli domobranci iz predoške postojanke. V poročilu pa so pohvaljene še postojanke v Cerkljah, Voklem in drugod. Ob posadki v Smledniku pa poročilo poudarja, kako je mogoče spremeniti mišljenje ljudi, ki so bili v začetku sovražniki domobranstva. Dne 9. decembra 1944 je center gorenjskega domobranstva naročil poveljnikom vseh postojank, da mora imeti vsaka enota gorenjskega domobranstva dobrega in sposobnega propagandista, ki je dolžan »zelo tesno sodelovati s poveljnikom in obveščevalcem posadke«.

Propagandno delovanje so delili na notranje in zunanje. S prvim so skrbeli za protikomunistično vzgojo domobrancev, pri čemer so uporabljali literaturo in osebne stike, veliko pozornosti pa so namenjali tudi verskim obredom in branju verskih knjig.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Maks Zadnik 5

Okupatorski zločini v Rižarni in drugod ter vloga tržaške buržoazije

2. dr. Ernest Joseph Weimann, esesovski podpolkovnik, ki je ukazal 28. maja 1944 požgati Gabrovico v Istri, oropati vas in pobiti 9 ljudi, med temi tudi 4 letno Nerino Krmac;

3. Ernst Lerch esesovski major, živeč na Koroškem, ki je vodil od 8.–11. avgusta 1944 ofenzivo, imenovano »Prien« v Slovenski in Hrvaški Istri, v kateri je bilo pobitih, kot je sam poročal, 19 ljudi;

4. Georg Michalsen, esesovski major, poveljnik policije za Tržaško in puljsko pokrajino, ki je vodil ofenzivo v Brkine od 17.–19. novembra 1944, pri čemer je najverjetneje sodeloval tudi D. Allers, saj je bila kopija Michalsenovega povelja iz 16. 11. 1944 poslana tudi Allersu. V njej sodelujoči oddelki Einsatzkommanda R in druge čete pa so brezobzirno ropale in požigale na Suhorju, na Kozjanah, v Šmagorju, na Ostrožnem brdu in drugod.

5. Tu je še italijanski financarski poročnik Francesco Rolleri (ali Roleri), ki je poveljeval financarski postojanki v Gradišču in v Podgradu in je tesno sodeloval z oddelkom EKR AP Waltherja ter bil na Allersov predlog odlikovan z nemškim železnim križcem II. stopnje, po vojni pa v Jugoslaviji proglašen za vojnega zločinca, v Italiji pa dosegel čin majorja v finančni službi in upokojitev. Omeniti je treba še šestega (Ivana Hansa) Pika, sedaj živečega v vasi Wiedersdorf blizu Pliberka na Koroškem. Piko je bil med vojno od 24. maja 1944 do 14. avgusta 1944 podoficir v 2. četi 1. bataljona 137. polka 188. nemške rezervne divizije gorskih lovcev na Kozini, njegov četni komandir je bil por. Jansen, potem pa v Dekanih in nekje pri Miljah. S pričami je dokazano, da je Piko 21. julija 1944 na Artvižah zverinsko poklal 5 rodiških mladincev, 26. 7. 1944 pa 3 ali 4 žrtve v Črnem Kalu. S četo je sodeloval tudi pri pobojih in požigih 8. in 28. avgusta 1944 v Popetrah in na Vršiču v Slovenski Istri. Sedaj ima ta Piko kmetijo in gostilno. Menda tam mirno živi, kot da se njegovih rok ne drži več kri nedolžnih žrtev.

Da bi s pravično kaznijo, čeprav bi bila ta le formalnega značaja, ker ni veliko verjetnosti, da bi dosegli ekstradicijo zločincev, dali zadoščenje našim žrtvam in vzgojno vplivali na mladino, bi bilo nujno potrebno, da naši pristojni organi čimprej sprožijo sodni postopek proti esesovskim in fašističnim ter drugim zločincem. Če pa mislijo, da to ni mogoče, naj javno pojasnijo za kakšne pravne in dejanske ovire gre? Za začetek preiskave bi zadostovali že ti podatki. V bogatih arhivih inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in v zbornikih dokumentov in podatkov o NOB jugoslovanskih narodov pa bi lahko dobili še marsikaj koristnega in v ta namen uporabnega.

Tržaški kolaboracionizem

Prav gotovo je bil najpomembnejši problem italijanskih naprednih sil med tržaškim sojenjem esesovskim zločincem v tem, kako doseči moralno, politično in če bo mogoče tudi pravno obsodbo kolaboracionizma nasploh in njegovih najpomembnejših dejavnikov še posebej. Za italijanske napredne sile je bilo tržaško sojenje zelo ugodna priložnost, da razgalijo ne le medvojni fašizem in obsodijo vsestransko podporo, ki so mu jo dajali italijanski kapitalistični krogi, zlasti tisti v Trstu, temveč da tudi z razkritjem medvojne zločinske dejavnosti italijanskega fašizma prikažejo ljudstvu, kakšna usoda ga utegne doleteti, če bi se sedanji neofašistični teroristi dokopali do vzvodov oblasti. Toda ob tem je nastalo vprašanje, kako to doseči? Če bi ostro in direktno napadli zasnovo in temeljna izhodišča obtožnice kot nesprejemljiva in kategorično zahtevali, da se krog obtožencev razširi in vanj vključi tudi najpomembnejše kolaboracionistične eksponente, bi najverjetneje tvegali najmanj odložitev procesa za nedoločen čas, če ne celo njihovo opustitev. To bi v končni posledici koristilo le fašističnim zločincem in njihovim pristašem, pa tudi tistim meščanskim krogom, ki so želeli sprati s sebe madež kolaboracionizma. Zato so se protifašisti raje odločili, da s pomočjo zastopnikov civilnih strank – odvetnikov – postopno, izkoriščajoč vsako konkretno možnost, infiltrirajo nove kriminogene elemente in okoliščine v breme obtoženih in njihovih sodelavcev in tako postopno širijo krog obtožencev. In res so odvetniki s sodelovanjem združenja bivših italijanskih internirancev (ANED) in predstavnikov inštituta za zgodovino odporniškega gibanja dežele Furlanije-Julijske Krajine aktivno odkrivali nove fašistične sodelavce esesovcev, zbirali nove priče in druge dokaze, odvetniki pa so o tem bolj ali manj spretno zastavljali vprašanja sodišču, pričam iz vrst kolaboracionistov idr. O vsem tem pa so ne le informativno, temveč tudi zelo zavzeto poročali ves napredni italijanski in svetovni tisk, radio in televizija. Tako je bilo tekoče obveščenih po oceni poznavalcev italijanskega javnega mnenja najmanj okoli 20 milijonov Italijanov. In to poročanje ni bilo le »brezosebno« obveščanje javnosti, temveč je izzvenelo kot obtožba za zločine. S tem pa so napredne italijanske sile učinkovito snele »krinko poštenosti« z »obraza« lastne kolaboracionistične buržoazije, razkrile njeno izdajalsko vlogo med drugo svetovno vojno ter s tem dosegle želeni namen. Pravne obsodbe kolaboracionizma pa ni bilo mogoče doseči, ker jo je neposredni vpliv vladajočih buržoaznih krogov na pravosodne organe ne le onemogočil, pač pa je celo dosegel, da so nadaljnjo preiskavo za zločine okupatorske policije v Trstu odvzeli dr. Sergiju Serbu, ga premestili na drugo dolžnost, na kateri je navidezno napredoval, toda nadaljnji ali drugi krog preiskave in sojenja je vprašljiv.

Javno pojasnjevanje in razkrinkovanje italijanskega tržaškega kolaboracionizma, ki je, kot je poudaril med pričanjem zgodovinar Enzo Collotti, omogočil Nemcem ne le ustanovitev Rižarne, edinega pošastnega uničevalnega taborišča v Italiji, pač pa tudi to, da so lahko prav zaradi pomoči kolaboracionistov obvladali okupirano Italijo le s kakimi 300 lastnimi strokovnjaki v upravi in gospodarstvu.

Kolaboracionizem je imel v Trstu zelo razvejane lovke, ki so segale malodane v vse organe uprave. Vsekakor je uživalo, kar je povsem logično, najpomembejšo podporo vodilnih kapitalističnih krogov politično, vojaško in policijsko sodelovanje z nacisti, da ne govorimo o gospodarskem. Politični kolaboracionizem se je nedvomno začel že pred italijansko kapitulacijo, saj je le s tem mogoče pojasniti dejstvo, da je zveza tržaških industrijcev, ki ji je tedaj predsedoval Antonijo Cosulich, le nekaj dni po 8. septembru 1943 predlagala vrhovnemu nacističnemu komisarju Friedrichu Rainerju svoja člana Bruna Coceanija in Cesara Pagninija za prefekta in župana v Trstu. K Nemcem je poslala tudi svojo delegacijo in jih prosila, naj zagotovijo nemoteno delo industrije. Nemci so seveda to sprejeli, ker jim je bil tudi gospodarski kolaboracionizem dokaj dobrodošel. Razumljivo je, da so se v takšnih razmerah zaradi okupatorjevih potreb pri zatiranju vseljudskega upora in splošne pripravljenosti mnogih pomembnih vodilnih meščanskih krogov ter ostankov fašističnih organizacij, da aktivno podpro naciste, najbolj razrasle predvsem oblike policijsko-vohunskega kolaboracionizma, ki so bile nacistom v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju najbolj potrebne in tedaj tudi najbolj koristne.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Tistega žalostnega dne

Zavpili so: »Halt!« in vse tri moške potisnili pred cevi mitraljezov. Še danes mi je pred očmi slika treh mrtvih, ki leže v sivem, oktobrskem dnevu . . .

Zelo rada prisluhnem pogovoru starejših, kadar se pogovarjajo o vojni. Mama mojega očeta je že večkrat pripovedovala o teh težavnih časih. Zato sem se odločila, da jo povprašam o podrobnostih tistega najbolj žalostnega dne, ko so ji ubili moža.

– Moj mož, torej očka tvojega očeta, je bil po poklicu krojač in je imel delavnico v Novem mestu na Kandijski 8. Še pred kapitulacijo Italije je bil povezan z OF, doma pa je bil v Žabji vasi. Bilo je po 10. septembru 1943, ko je bilo Novo mesto svobodno. Italijanska vojska je kapitulirala, nemška mesta še ni zasedla. V moževi delavnici so takrat šivali le za partizane, zato so tudi rekli »Jakopinova partizanska krojaška delavnica«.

Bilo je 21. oktobra 1943, ko je nemška vojska vdrla v Novo mesto:

Partizani so se iz mesta umaknili zadnji trenutek. Tudi naša družina je odšla v Žabjo vas k moževi materi. Mož, sosed Franc Golob in krojaški pomočnik Rifelj so v noči od 21. na 22. oktober prenočili v gozdu. Ko se je pričelo daniti, so se oglasili v hiši, da bi zajtrkovali. Ker zajtrk še ni bil pripravljen, so se odločili, da bodo zložili deske pod kozolcem. Prav v tem trenutku pa so se iz jutranje megle izluščile postave do zob oboroženih nemških vojakov. Zavpili so: »Halt!« in vse tri moške potisnili pred cevi mitraljezov.

Druga skupina vojakov je takoj preiskala našo in Golobovo hišo, skedenj in kozolec. Ko so pod skednjem odkrili polne nahrbtnike in orožje, ki je bilo last aretiranih, so ženske in otroke takoj nagnali iz hiš in nas napotili proti Žabji vasi. Hkrati so aretirance odpeljali v smeri proti Gorjancem.

Komaj smo bili kakih petdeset metrov od hiše, je ogenj že zajel vsa štiri poslopja. Nemški vojaki so nas s puškinimi kopiti prisilili, da smo se povsem odmaknili od domačij. To se je zgodilo okoli sedme ure zjutraj. Ker nismo vedeli za usodo aretiranih, se je moževa mati s sosedovo deklico Cvetko odločila, da gre kljub nevarnosti pogledati, kaj je doma. Za vsak slučaj sta vzeli s seboj košarico, da bi se ob primeru srečanja z vojaki izgovorili, da nabirata želod. Oni dve sta tudi odkrili umorjene žrtve, ki so ležale le stopetdeset metrov od požgane domače hiše, tam na gozdni jasi.

Nemška vojska je odšla proti Cikavi in Šentjoštu. Srce se mi je trgalo ob pogledu na mrtvega moža, vendar za žalost v tistem trenutku ni bilo časa. Žene same so morale poskrbeti za prenos in pokop žrtev, saj v vsej Žabji vasi ni bilo moškega, ki bi si upal iti po mrtve v gozd.

Še danes mi je pred očmi slika treh mrtvih, zavitih v bele lanene rjuhe, ki leže v sivem, oktobrskem dnevu . . . Moža sem pokopala na šmihelskem pokopališču.

To je le ena izmed tisočih vojnih grozot, ki se mi je najbolj vtisnila v spomin. Zato si vsi želimo in si prizadevamo za mir in ljubezen med vsemi ljudstvi sveta, za srečno življenje.

Tako je moja stara mama sklenila svojo pripoved.

NATAŠA JAKOPIN
Osnovna šola Grm,
Novo mesto

Srečko Hočevar, Osnovna šola Grm, Novo mesto: TALCI

Ob spomenikih NOB

Domov smo se vrnili z novimi spoznanji in s še večjim spoštovanjem do naše junaške zgodovine, do borcev narodnoosvobodilne vojske

Učenci Osnovne šole »Milka Šobar-Nataša« iz Novega mesta smo se konec šolskega leta napotili k spomenikom narodnoosvobodilnega boja v naši okolici.

Prvošolčki so odšli na krajšo pot k spomeniku pri Roku, kjer so recitirali in zapeli nekaj pesmi. Tovarišica Božičeva jim je ob spomeniku govorila o težavnih dogodkih, ki so se odvijali v tamkajšnih gozdovih. Učenci drugih razredov so se napotili na Marof nad Novim mestom, kjer so ob spomeniku pripravili proslavo. Učenci tretjih razredov pa so si ogledali Dolenjski muzej in galerijo, spomenika talcem in svobodi ter spominsko ložo, kjer so vklesana imena 120 borcev, 6 narodnih herojev, 53 ubitih med narodnoosvobodilnim bojem, 58 žrtev bombnih napadov in 2 talcev ter verzi Mileta Klopčiča. Videli so tudi doprsna kipa narodnih herojev Borisa Kidriča in Franca Rozmana-Staneta. In četrtošolci? Odšli so v Stransko vas, kjer so posedli ob spomeniku trem talcem in prisluhnili besedam tovariša Hrovatiča, ki je bil potem, ko so ubili te talce, izseljen na Rab. Pripovedoval je o taborišču, o svojem begu, predvsem pa o dogodkih v zvezi s spomenikom. Učenci so pripravili lep kulturni program.

Pionirji petih razredov so odšli k spomenikoma na Ruperč vrhu in na Cerovcu. Po kulturnem programu jim je o narodnoosvobodilnem boju pripovedoval tovariš Jože Rataj.

Učenci sedmih razredov so se z vlakom odpeljali do Uršnih sel in od tu krenili na Gornje Laze, rojstni kraj narodne heroine, katere ime nosi naša šola. Ob spomeniku Belokranjski četi so peli in recitirali, tovarišica Lojzka Košir, sestra Milke Šobarjeve, pa je pripovedovala o tragični usodi Belokranjske čete in o svoji sestri.

Na najdaljšo pot do vasi Gornja Težka voda pod Gorjanci so se napotili pionirji šestih razredov in mladinci osmih razredov. Ogledali so si spomenik, ki stoji blizu kraja, kjer je padla Majda Šilceva, narodna heroina. Pesmim o dekletih in ženah v boju za svobodo je sledila pripoved Vinka Babiča, predsednika ZZB NOV Novo mesto, o bojih pod Gorjanci.

Bilo je nepozabno! Domov smo se vrnili z novimi spoznanji in s še večjim spoštovanjem do naše junaške zgodovine, do borcev narodnoosvobodilne vojske.

VLADKA MERZEL
Osnovna šola »Milka Šobar-Nataša«,
Novo mesto

KRAMLJANJE

Prvič so se oglasili člani novinarskega krožka iz grosupeljske osnovne šole. »Z nekaj prispevki iz našega okenca,« kot so zapisali. Tu so razmišljanja o Titu, o borcih narodnoosvobodilne vojske. Iskrena, topla in prisrčna. Vanja Jesih iz osmega razreda je najbolj ponosna, »ker našega predsednika pozna ves svet, ga spoštuje«. In šestošolka Maja Zajc? Pravi, da je pripravljena boriti se za domovino, vztrajati v najbolj težavnih trenutkih. »Tako, kot naroča nam srce«.

Svoje misli sta, draga Maja in dragi Vanja, želela ujeti v verze. Le nekaj sem jih predstavila. Za začetek bo kar dovolj. Prvi pozdrav iz Grosuplja tako in tako obeta, da se bomo poslej večkrat slišali. Boste čez dva, tri mesece poslali na ogled prvo številko vašega šolskega glasila v novem šolskem letu? Boste obiskali grosupeljske borce in napisali prispevek samo za nas, za TV-15? Bojim se le, da v teh poletnih mesecih ne prebirate našega časnika in bo poskus dogovora o stalnem sodelovanju s pomočjo kramljanja ostal samo poskus.

Morda vas bo, najmlajši grosupeljski novinarji, na te besede opozorila naša Alenka. Ko bi vsaj!

S pozdravi se je oglasila Lešnikova Lučka iz Maribora:

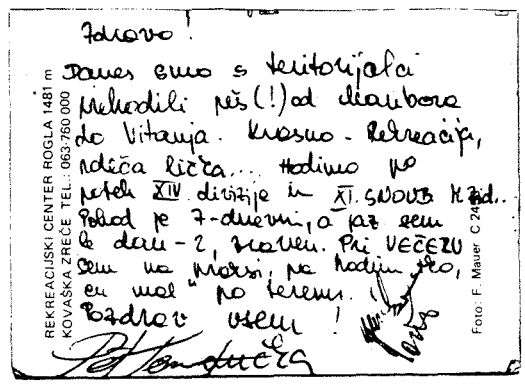

Čeprav si vse redkejša gostja na naših straneh in tvoje besede prebiram vse pogosteje v Mladini (v zadnji številki si nekaj kritičnih besed namenila obvezni praksi!) in še marsikod drugod, bi te vendarle nekaj prosila. Hodila si po poteh 14. divizije in 10. SNOUB Miloša Zidanška, kajne? Dva dni si bila z mladimi pohodniki. Dovolj za vtise, posebno za tako prekaljeno novinarko kot si ti – dovolj za sestavek, ki ga pričakujem. Lahko ga napišeš kar na nekaj straneh in priložiš fotografijo, da jih bo ostalo.

Sva se razumeli, draga Lučka?

Milena

MLADI PLANINCI NA BOČU – Več kot štirideset mladih planincev iz dveh zelo oddaljenih planinskih društev Ilirske Bistrice in Poljčan se je 24. in 25. junija srečalo na Boču nad Poljčanami. V teh dneh smo obiskali številne kraje, znane iz narodnoosvobodilnega boja ter med njimi tudi obnovljeno partizansko bolnišnico v skriti grapi pri Fermili pod Bočem, kjer so se v zadnjem vojnem letu zdravili številni borci 4. operativne cone. S posebno pozornostjo pa smo prisluhnili Dragici Oničevi, ki je zbranim pripovedovala o hudih dneh, ki so jih ljudje pod Bočem preživljali v času okupatorjevega gospodovanja.

Tekst in foto: VOJKO ČELIGOJ

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI P

Tolmač ljudskih teženj

Miško Kranjec

S seboj sem prinesel okvir; iz treh besed je sestavljen, preprost in prazen, dokler mu ne dajo vsebine njegove, pisateljeve misli. Tolmač ljudskih teženj... Besede pojasnjuje literarna veriga del, kot so: Mladost v močvirju, Težaki, Življenje, Os življenja, Zalesje se prebuja, Prostor na soncu, Kapitanovi, Povest o dobrih ljudeh, Fara Svetega Ivana, Zaljubljena vera, Vrabci na dvorišču, Pot do zločina...

Spominjam se njegovega prizanesljivega nasmeha na malce utrujenem obrazu, ko sem zavrtal v njegov pomladanski mir s prvim: zakaj.

»Saj sem prišel vendar s kmečkega okolja! Tega človeka sem najbolj poznal: njegove tegobe, bridkosti, njegovo socialno negotovost... Vprašanja, ki so s tem v zvezi nastala v meni, so bila osnova literaturi, ki sem se ji posvetil. Človek iz bogatega okolja gleda drugače na kmeta kot človek, ki prihaja iz proletarskih vrst.«

Njegovo življenje je zanetilo Pomurje. Tam se je srečal z bojem za obstanek, za ljubezen, z željo po sreči, s hrepenenjem, ironijo in večnim optimizmom. Desetleten otrok se je srečal z revolucijo. To je bila kmečka revolucija, ob kateri so se razgibale pomurske vasi. Leta 1919 je doživel boljševizem – čas, ko so ljudje upali, da jim bo prinesel in razdelil zemljo. Revolucija je pomenila vprašanje zemlje, proizvodnih sredstev, s katerimi bi si olajšali življenje.

»In to življenje je bilo strašno primitivno,« se spominja Miško Kranjec. »V zadnjih, nekaj več kot petdesetih letih, je naredilo Pomurje neverjetno velik razvoj. Žalostno je le to, da morajo naši ljudje tudi danes hoditi po svetu, čeprav sem mislil, da bomo v socializmu te stvari rešili, da bo našel delovni človek delo in kruh doma.«

Pravzaprav se ne čuti prizadetega samo takrat, kadar razmišlja o revni prekmurski pokrajini, o prekmurskih ljudeh. Ta ozek lokalni svet je pred časom prebolel. Njegova zaskrbljenost je namenjena pojmu človeka. Ob tem ne omenja ljubezni, pač pa človekovo zavest, ki ti govori, da si član neke družbe, nekega sveta, v katerem živijo ljudje, ki so potrebni pomoči; in če moreš, jim moraš pomagati. Človeku bi morala pomagati politika in nobenega dvoma ni, da je tudi umetnost, zlasti literatura, tista moč, ki lahko kaže človeku pot v prihodnost.

»Človek ne postaja robot in to nikoli ne bo postal. Tehnika lahko človeku samo olajša delo in življenje, ne more pa človeka nadomestiti, še najmanj v njegovem čustvenem svetu. Povem vam, da me zanimata enako močno človek, ki je ujet med beton in železje, kot tisti z dežele. Ob vsem tem pa verujem, da človek, ki je ujet v svetu mehanizacije, ne bo tako nespameten, da bi se začel uničevati.«

V njegovem pisalnem stroju je zataknjen do polovice popisan list.

»Najbrž je moj smisel življenja prav pisateljevanje. Žal se moram ukvarjati tudi z zadevami, ki so od tega pojma nekoliko odmaknjene. Sicer pa, če bi se zaprl v sobico in ves dan pisal, bi izgubil stik z življenjem, kakršno je.«

Nenadoma sva obrnila najin klepet v drugo smer. Vrnila sva se v Prekmurje, v Veliko Polano pri Lendavi, kjer je leta 1908, v hiši dninarja in sezonskega delavca, zajokal Miško. Pripoveduje mi, da ga je v šole poslal učitelj, ki je prišel po prvi svetovni vojni s Primorske. V Ljubljani se je Miško kmalu pojavil v vrstah uporne mladine. Njegova mladost je bila ena sama revolucija.

»In vi mislite, da danes nisem več revolucionaren? Moje knjige so danes prav tako revolucionarne kot so bile nekoč. Seveda danes nisem antidružben pojav, ker sem zrastel z našo oblastjo. Nekoč pa sem bil ujet v svetu, kjer sem se zoperstavljal oblasti in družbenemu sistemu. Vendarle revolucija ni v tem, da se boriš proti oblasti, da hočeš oblast zamenjati. Človek lahko ostane revolucionar do smrti... mora ostati revolucionar. Napreden pisatelj, ki se bori za neki boljši svet, se ne more nikoli z vsemi stvarmi sprijazniti, jih priznati kot dokončne, najboljše in edino zveličavne. Bori se za svet, ki ga še ni tu, ki bi moral priti, ki ga je potrebno ustvariti. Res je, človek se lahko tudi utrudi. Žal se mnogi utrudijo. Poznamo pa politike, ki so ves čas ostali revolucionarni; naj omenim Lenina. Če bi živel še trideset let, mislite, da bi se kot revolucionar utrudil? Pa poglejte našega maršala Tita! Kaj ni pojem večne revolucionarnosti?«

Najhuje se je izneveriti samemu sebi. Poslušam ga, ko mi pripoveduje o svoji materi, o očetu in bratih, o...

»Če smo hoteli živeti, smo morali opravljati tudi težaško delo. S tem si nismo belili glave in preklinjali življenja.«

Da, njegove osebe v črticah, novelah, romanih se ves čas borijo, iščejo poti, borijo po močvirjih gorja in upajo, včasih celo s pretresljivo ironijo.

»Vedno sem bil optimist,« pravi Miško Kranjec.

In razmišlja:

»Izgubljamo kmečkega človeka, česar bi si ne smeli dovoliti. Govorimo, kako velika in sodobna bodo postala mesta, pa pozabljamo, da bomo osiromašili svojo zemljo. Življenje naroda niso topovi in tehnika, življenje naroda je pehota«. Pehota zasede zemljo, jo drži v svojih rokah in se ne premakne z nje. Če jo umaknete s hribov in z oddaljenih krajev in vse potisnete v mesta, postanejo tisti kraji mrtvi – pošastno mrtvi.

Pa se vprašaš: zakaj bi moral ta človek ostati na odmaknjenem delu naše zemlje, ko mu mi ne pomagamo. Samo industrija nas ne bo reševala. Slovensko ljudstvo se je ohranilo tisoč let, čeprav nismo imeli svojih grofov in svoje gospode, pač pa le kmeta, ki je ohranjal to slovensko ljudstvo. Hvaležni bi mu lahko bili.«

S seboj sem prinesel okvir, sestavljen iz treh golih besed: tolmač ljudskih teženj. Ostal je del tistega, čemur je posvetil svoje življenje! Ostal je košček Prekmurja, kamor se še vedno rad vrača, ostal je popolnoma vsakdanji, naraven in prijetno človeški.

In na našo veliko srečo je še vedno poln načrtov.

Silvo Teršek

(Iz ALBUMA PORTRETOV, 1972)

V roke samoupravljalcev?

Pred časom so nam v dnevnem tisku postregli s senzacionalno novico. Prodajalne knjig so vedele povedati, da je v samem vrhu iskanih knjig delo Edvarda Kardelja o smereh razvoja naše socialistične družbe. Kot da bi bila ta knjiga nekakšno zabavno branje, so ji hoteli knjigotrško uspešnost podkrepiti še s tem, da so ji rekli »bestseller«.

V teh dneh gre po Sloveniji drugo podobno delo tovariša Kardelja. Državna založba Slovenije je dala na knjižni trg brionske razprave Edvarda Kardelja pod naslovom »Svobodno združeno delo«. Izraz »knjižni trg« smo namenoma uporabili. Knjiga resnično prihaja na trg in to dokazuje s svojo ceno! Čeprav tiskarsko gledano ne predstavlja nič posebnega, stane okrog dvesto dinarjev. Če je bila prva knjižica Edvarda Kardelja poceni, tega za zadnje delo ne moremo reči. Zbir razprav o naši vsakdanji samoupravnosti, torej skoraj neke vrste priročnik za vsakdanjo samoupravljalsko prakso, je predrag. Po njem bodo (ali bomo) bralci (ki bomo morali biti najprej kupci) radi segali. Že pri prejšnji v rdeče platnice vezani knjižici smo videli, kako jo potrebujemo. Samo pogled na kazalo »Svobodnega združenega dela « nas že sili k temu, da bi po knjigi tudi listali. Mnogi bomo, **med množice pa si bo nujno potrebni družbenopolitični tisk z visokimi cenami težko utiral pot. Kdo bo imel škodo? Škoda, ki jo bo imela založba, ker ji bodo knjižice obležale na policah, bo še najmanjša. Pomembnejša bo ona, ki bo nastala zato, ker bo premalo knjig v rokah samoupravljalcev; v vseh, ne samo v tistih v skupnih službah.**

7 D – 20. julija 1978

Ne samo podpirati, tudi razumeti

Na nekdanji seji prosvetnega sveta Hrvatske je dr. Stipe Šuvar, ko je govoril o revolucionarnih tradicijah v vzgoji mladih, med drugim dejal:

– Neizbrisna je dimenzija negovanja revolucije, revolucionarnih tradicij in vsega, kar revoluciji daje značaj sodobnosti. Ne gre samo za to, da mladi revolucionarne pridobitve podpirajo, treba jih je tudi razumeti.

DNEVNIK (Novi Sad) – 17. julija 1978

Solidarnost

Beograjska »Ekonomska politika« piše, da je pomoč v višini 1,75 milijona dinarjev, namenjena družinam v nesreči umrlih aleksinskih rudarjev, dalo veliko število posameznikov in ustanov. Med tistimi, ki so pomagali, je veliko osnovnih šol, vrtcev in domov za stare, združenj upokojencev in invalidov. List dalje piše, **da med tistimi, ki so pomagali, ni niti enega umetnika, znanstvenega delavca oziroma drugega pripadnika tako imenovane humanistične inteligence niti kakršnegakoli njihovega združenja.**

NIN – 9. julij 1978

Kako je s storilnostjo?

Po drugi strani pa tudi drži, da storilnost dela pri nas močno zaostaja. Samo nekaj primerjav bo potrdilo zgornjo trditev. Če bi se na primer storilnost dela v Jugoslaviji vsako leto dvignila za štiri odstotke, bi komaj v 32 letih dosegli raven storilnosti, ki so jo predlani zabeležili na Švedskem. Da bi se povzpeli na raven, ki je veljala v Franciji, Nizozemski in ZDA, bi moralo preteči 21, 23 oziroma 29 let.

Neodložljiva je torej potreba, da povzdignemo storilnost dela na višjo stopnjo, saj je neločljiv del razvoja samoupravnih odnosov, večjega dohodka, višjih osebnih dohodkov, višje življenjske ravni zaposlenih.

7D – 13. julij 1978

Ne kot fraza

Zvenelo bo kot fraza, čeprav to, kar bom rekel, ni fraza: **da ni bilo revolucije, nikoli ne bi bil, to kar sem danes – nagrajenec tako visokega državnega priznanja.**

Zakaj? Zato ker pred vojno noben Madžar ne bi prišel tako daleč (lahko bi bil, resda, ugleden vaški zdravnik), zato ker smo šele po vojni dobili madžarsko dramo, zato ker prej ne bi imel priložnosti da s scene, iz večera v večer, izgovarjam svojo materinsko besedo... Razmislite, je to, kar sem rekel, fraza, čeprav zveni zelo priložnostno, zelo slovesno!?! (Laslo Pataki, prejemnik Sedmojulijske nagrade, profesor akademije umetnosti v Novem Sadu.)

BORBA – 18. julija 1978

Za ceno svojih življenj...

Vse, kar smo povedali, je resnično in doživeto. Prav tako so mali in veliki prebivalci Prestranka, lepe slovenske vasi, na (vojaški) vaji delali in živeli. Samo sovražnik je bil izmišljen, a naj

Mala partizanka iz Prestranka

tudi tisti, ki bi to lahko bil jutri, dobro razmisli, **če lahko proti nam, odločenim, da za ceno svojih življenj branimo to, kar je naše.** A odločeni smo vsi, od najmlajših v osnovnošolskih klopeh do njih, izza katerih so ostale vojne.

FRONT – 30. junija 1978

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVO